KOŠNICE AKTIVIZMA

Učešće mladih kroz formalne / institucionalne mehanizme

IZVEŠTAJ

Autori: Marijana Rodić, Slađana Petković

Septembar 2024. godine

SADRŽAJ

1. UVOD I METODOLOGIJA
2. REGULATIVNI OKVIR ZA FORMALNO/ INSTITUCIONALNO UČEŠĆE MLADIH
3. ANALIZA EMPIRIJSKIH REZULTATA
   - 3.1. 3.RAZUMEVANJE I STAVOVI O UČEŠĆU MLADIH KROZ FORMALNE/ INSTITUCIONALNE MEHANIZME
   - 3.2. OBLICI I FORMALNI / INSTITUCIONALNI MEHANIZMI UČEŠĆA MLADIH
   - 3.2.1. MOTIVACIJA MLADIH ZA UČEŠĆE U FORMALIM MEHANIZMIMA
   - 3.3. NIVOI UČEŠĆA MLADIH KROZ FORMALNE / INSTITUCIONALNE MEHANIZME
   - 3.4. INSTRUMENTI UČEŠĆA - PODRŠKA STRUKTURAMA UČEŠĆA MLADIH KROZ FORMALNE/ INSTITUCIONALNE MEHANIZME
   - 3.5. IZAZOVI UČEŠĆA MLADIH KROZ FORMALNE / INSTITUCIONALNE MEHANIZME
4. BIBLIOGRAFIJA

1. UVOD

U okviru projekta „Košinice aktivizma“, koji NAPOR realizuje u partnerstvu sa Beogradskim centrom za ljudska prava i FemPlatzom, uz finansijsku podršku Evropske komisije, sprovedeno **je istraživanje o učešću mladih kroz formalne mehanizme u 10 opština/gradova (JLS)** u Srbiji (Aleksinac, Zaječar, Zrenjenin, Leskovac, Pančevo, Požarevac, Sremski Karlovci, Sombor, Ćićevac, Užice/Sevojno).

Ciljevi istraživanja su

- Identifikovati i analizirati **strateški i pravni okvir** za učešće mladih kroz formalne mehanizme,
- Identifikovati **modele učešća** mladih kroz institucionalne mehanizme na lokalnom nivou (direktno i indirektno),
- Proceniti **nivo** *(Roger Hart skala)* učešća mladih i njihovih predstavničkih organizacija u procesima donošenja odluka, i lokalnih politika,
- Evaluirati izazove sa kojima se suočavaju mladi prilikom učešća kroz formalne mehanizme;
- Evaluirati izazove sa kojima se suočavaju omladinski radnici/e i lideri/ke u motivisanju i podsticanju učešća mladih.

METODOLOGIJA

Komponente istraživanja formulisane od strane NAPOR, verifikovane su u saradnji sa eksternim ekspertima/kinjama istraživačima/cama (selektovanim od strane NAPOR), i uključiju kako kvantitativne tako I kvalitativne metode i tehnike:

Desk istraživanje:

- Pregled nacionalnog strateškog i pravnog okvira relevantnog za učešće mladih kroz formalne mehanizme,
- Pregled lokalnih politika za mlade (u 10 JLS) u skladu sa Nacionalnom strategijom za mlade 2023-2030, i drugim srodnim politikama I pravnim aktima,
- Procena lokalnih mehanizama za učešće mladih u 10 JLS.

Online anketu:

- Kreiranje i distribucija online anketa namenjenih mladim ljudima i omladinskim radnicima/cama i omladinskim liderima/kama (OR/OL) u skladu sa opštim ciljevima istraživanja. Planirano je da anketom bude obuhvaćeno najmanje 40 OR/OL, i 100 mladih iz 10 JLS.

Fokus grupne diskusije (FG):

- Sprovođenje 10 FG s mladim ljudima (uzrast 15-30) u 10 JLS s najmanje 8 učesnika/ca po fokus grupi. Planirano je sprovođenje po jedne fokus grupe u svakoj opštini uključenoj u istraživanje, uz osiguravanje uključivanja različitih grupa mladih, uključujući najugroženije, kao i ravnomernu zastupljenost po polu.

- Sprovođenje jedne online FG s najmanje 10 OR/OL na način da iz svakog grada/opštine bude uključen po jedan omladinski radnik/ca ili omladinski lider/ka.

U terenskom delu istraživanja saradnja je uspostavljena sa omladinskim liderima/kama i omladinskim radnicima/cama koji su pružili informacije o relevatnim dokumentima na lokalnom nivou. Takođe su organizovali učešće mladih kroz fokus grupe i onlajn upitnik.

U skladu sa opštim ciljevima istraživanja, eksterni eksperti/kinje istraživači/ce, formulisali su **pet istraživačkih zadataka**, u okviru kojih su razvijeni I istraživački instrumenti (online upitnici, i vodiči za FG):

1. Razumevanje i stavovi o učešću mladih kroz formalne/ institucionalne mehanizme;
2. Oblici i formalni/ institucionalni mehanizmi učešća mladih;
3. Nivoi učešća mladih kroz formalne/ institucionalne mehanizme;
4. Instrumenti učešća - podrška strukturama učešća mladih u formalnim/ institucionalnim mehanizmima;
5. Izazovi učešća mladih kroz formalne/ institucionalne mehanizme.

U skladu sa planiranim, istraživanje je **realizovano tokom jula - avgusta 2024**. godine uključujući **desk analizu** nacionalnog i lokalnog strateškog i pravnog okvira za učešće mladih kroz formalne mehanizme, kao i kreiranje i sprovođenje **dve online ankete** (za mlade ljude i OR/OL), i realizaciju **jedanaest fokus grupnih diskusija (FG)** - 10 FG s mladim ljudima u okviru terenskog istraživanja u 10 JLS, i 1 online FG s OR / OL. U istraživanje je ukupno bilo uključeno 107+16+10 ispitanika. S obzirom na prigodni uzorak, mogućnost generalizovanja dobijenih rezultata je ograničena iako su podaci dobijeni kroz sve faze istraživačkog procesa izuzetno relevantni, informativni i osiguravaju pristup zasnovan na podacima u procesu unapređenja politika, prakse i kapaciteta svih relevantnih učesnika, a posebno OR/OL iz 10 JLS.

Struktura izveštaja organizovana je na način što su nakon uvodnog dela (poglavlje 1) predstavljeni rezultati desk analize (poglavlje 2), i analize empirijskih podataka prikupljenih tokom istraživanja (poglavlje 3). Na kraju, u zaključnom delu sumirani su ključni nalazi prve - istraživačke faze, i kreirane preporuke u cilju informisanja narednih faza projekta “Košnice aktivizma”.

2. REGULATIVNI OKVIR ZA FORMALNO/ INSTITUCIONALNO UČEŠĆE MLADIH

Ovo poglavlje predstaviće zaključke desk istraživanja kroz sumativnu analizu regulativnih dokumenata (relevatni zakoni, Nacionalna strategija za mlade, Revidirana evropska povelja o participaciji mladih, relevatne deklaracije, i dr.) i kroz analizu relevatnih dokumenata iz 10 JLS.

Analiza relevantnih dokumenata na nacionalnom i lokalnom nivou pružiće odgovore na pitanja kao što su:

- da li postoji relevantan strateški i pravni okvir za učešće mladih u formalnim mehanizmima (na nacionalnom/Evropskom i lokalnom nivou),

- ukoliko postoji, da li je na eksplicitan način definisano učešće mladih u formalnim mehanizmima (npr. kroz definiciju pojmova, principa, prioriteta, strateških ciljeva, mera i sl.),
- koji formalni mehanizmi za učešće mladih su definisani kraz postojeći strateški i pravni okvir,
- da li postoje drugi eventualni relevantni nalazi koji mogu da nam pomognu u boljem razumevanju ove oblasti na nacionalnom i lokalnom nivou.

Kroz analizu relevatne dokumentacije na nacionalnom i lokalnom nivou ustanovljeno je da postoji kvalitetan strateški i pravni okvir za učešće mladih u formalnim mehanizmima u Republici Srbiji.

U sledećim pravnim i strateškim dokumentima eksplicitno je definisano učešće mladih u formalnim/institucionalnim mehanizmima:

- ➔ **Ustav Republike Srbije**, *("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021)* https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
- ➔ **Zakon o mladima Republike Srbije**, 2011 *("Sl. glasnik RS", br. 50/2011 i 116/2022 - dr. zakon), https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_mladima.html*
- ➔ **Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030.** ("Službeni glasnik RS", broj 9 od 8. februara 2023.), https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg
- ➔ **Akcioni plan za period od 2023. do 2025. godine za sprovođenje Strategije za mlade u republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine**, https://mto.gov.rs/extfile/sr/2540/akcioni_pl_2023-2025_za_mlade_RS_2023-2030_063_cyr.pdf
- ➔ **Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (članovi 56, 95 i 98),** *("Sl. glasnik RS", br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon, 6/2020, 129/2021 i 92/2023), https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html*

Ustavom Republike Srbije, definisana su opšta građanska prava te u kontekstu ovog istraživanja relevatni su sledeći članovi: Član 52. koji definiše izborno pravo i Član 55. koji definiše slobodu udruživanja.

Zakonom o mladima R. Srbije, 2011 uređuju se mere i aktivnosti koje preduzimaju Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave, a koje imaju za cilj unapređivanje društvenog položaja mladih i stvaranje uslova za ostvarivanje potreba i interesa mladih u svim oblastima koje su od interesa za mlade.
Načelo aktivnog učešća mladih definisano u Članu 8 Zakona: Svi, a posebno subjekti omladinske politike, obezbeđuju podsticajno okruženje i daju aktivnu podršku u realizaciji omladinskih aktivnosti mladih, preduzimanju inicijative i njihovom smislenom uključivanju u procese donošenja i sprovođenja odluka koje doprinose ličnom i društvenom razvoju, a na osnovu pune obaveštenosti mladih.

Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. je dokument koji, na predlog Ministarstva, donosi Vlada, kojim se uređuje naročito: aktivno učešće mladih u društvenom životu, obezbeđivanje ostvarivanja prava mladih na jednake šanse, informisanje mladih, podsticanje i vrednovanje tolerancije, demokratije, izuzetnih postignuća mladih, podsticanje i razvijanje formalnog i neformalnog obrazovanja, podsticanje i stimulisanje zapošljavanja i samozapošljavanja mladih i omladinskog preduzetništva, unapređivanje bezbednosti mladih, održivog razvoja i zdrave životne sredine, očuvanje i unapređivanje zdravlja mladih i druge aktivnosti i oblasti od značaja za mlade.

Vizija Strategije za mlade daje kvalitetan okvir za učešće mladih - Mladi su aktivni i ravnopravni učesnici u svim oblastima društvenog života, koji uz podršku društva u potpunosti razvijaju svoje potencijale i doprinose ličnom i društvenom razvoju i dobrobiti.

Princip u radu sa mladima i za mlade koji je usko relevantan sa temom ovog istraživanje je: **Aktivno učešće mladih i saradnja :** Svi, a posebno subjekti omladinske politike (SOP), obezbeđuju podsticajno okruženje i daju aktivnu podršku u realizaciji omladinskih aktivnosti mladih, preduzimanju inicijative i njihovom smislenom uključivanju u procese donošenja i sprovođenja odluka, koje doprinose ličnom i društvenom razvoju, a na osnovu pune obaveštenosti mladih. Podržava se i podstiče sloboda udruživanja, saradnja sa vršnjacima i međugeneracijska saradnja, na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou i aktivno učešće u političkom i društvenom životu.

Poseban cilj 3 Strategije. Mladi su aktivni učesnici društva na svim nivoima se realizuje kroz 5 mera, od kojih su u ovom kontekstu najrelevantnije:

Mera 3.1 Kreiranje uslova za uključivanje mladih u procese donošenja odluka i politika od značaja za mlade, kao i njihovog razvoja, primene, praćenja sprovođenja i vrednovanja; i

Mera 3.5 Osnaživanje i sistemska podrška udruženjima i kancelarijama za mlade u kreiranju, implementaciji i praćenju javnih politika kroz međusektorsku saradnju i dijalog svih relevantnih aktera.

U okviru **Akcionog plana za period od 2023. do 2025. godine za sprovođenje Strategije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine,** za ovo istraživanje od značaja je Poseban cilj 3: **Mladi su aktivni učesnici društva na svim nivoima:**

Mera 3.1: Kreiranje uslova za uključivanje mladih u procese donošenja odluka i politika koje utiču na njih, kao i njihovog razvoja, primene, praćenja sprovođenja i vrednovanja; i

Mera 3.5: Osnaživanje i sistemska podrška udruženjima i kancelarijama za mlade u kreiranju, implementaciji i praćenju javnih politika kroz međusektorsku saradnju i dijalog svih relevantnih aktera.

- **Formalni mehanizmi** za učešće mladih definisani kraz postojeći strateški i pravni okvir na nacionalnom nivou

Zakon o mladima R. Srbije, 2011 definiše 2 formalna mehanizma za učešće mladih:

Savet za mlade, Član 16.

Vlada, na predlog Ministarstva, u skladu s propisima koji uređuju rad Vlade, obrazuje Savet za mlade kao savetodavno telo koje podstiče i usklađuje aktivnosti u vezi sa razvojem, ostvarivanjem i sprovođenjem omladinske politike i predlaže mere za njeno unapređivanje. Savet za mlade čine predstavnici organa državne uprave u čijem su delokrugu oblasti od interesa za mlade, pokrajinskog organa uprave nadležnog za pitanja mladih, udruženja i saveza iz čl. 13. i 14. ovog zakona, kancelarija za mlade, zajednički predstavnik nacionalnih saveta nacionalnih manjina i ugledni stručnjaci. Najmanje jednu trećinu članova Saveta za mlade čine predstavnici mladih iz reda udruženja i saveza iz čl. 13. i 14. ovog zakona.

Pokrajinski savet za mlade i savet za mlade jedinice lokalne samouprave, Član 17.

Radi usklađivanja aktivnosti u vezi sa ostvarivanjem omladinske politike na teritoriji autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, nadležni organ autonomne pokrajine i nadležni organ jedinice lokalne samouprave može osnovati pokrajinski, gradski i opštinski savet za mlade.

Savet za mlade postoji na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou. **Pokrajinski savet za mlade** se naziva još i regionalni, a s**avet za mlade jedinice lokalne samouprave** poznatiji je pod nazivom lokalni savet za mlade. Najmanje jednu trećinu **saveta za mlade na nacionalnom nivou** čine predstavnici mladih iz redova udruženja i saveza, a za lokalne savete za mlade preporuka Stalne konferencije gradova i opština (SKGO) je da mladi čine 50% članstva. Saveti za mlade osnivaju se kao savetodavna tela skupština opština/ gradova/pokrajine/ republike, gde se donose najvažnije odluke, ali i pri gradskim/opštinskim većima, odnosno vladama. Na ovaj način mladi su uključeni u donošenje važnih odluka poput iniciranja projekata i programa od značaja za mlade, usvajanja budžeta, strategija i planova, a na lokalnom nivou i programa rada i izveštaja KZM i/ ili ustanova za mlade, kulture, domova omladine i slično. Savet za mlade daje mišljenje o svim pitanjima od značaja za mlade.

Lokalni akcioni plan za mlade je ključni strateški opštinski/gradski dokument koji definiše prioritetne oblasti za mlade i mere/aktivnosti koje odgovaraju na specifične potrebe mladih te sredine. Lokalnim akcionim planom obezbeđuje se doprinos sprovođenju ciljeva i prioriteta Nacionalne strategije za mlade na lokalnom nivou, kao i drugih sektorskih strategija koje utiču na život mlade osobe. JLS preko KZM pokreće proces izrade i usvajanja dokumenta ,koji je u skladu sa dokumentom na nacionalnom nivou, uključujući sve bitne subjekte koji se direktno ili indirektno bave mladima u lokalnoj sredini. U interesu JLS

je da se ovaj proces sprovodi u što širem konsultativnom procesu. *[1] Krovna organizacija mladih Srbije „Rečnik omladinske politike“*

Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja definisana su prava, obaveze i odgovornosti učenika koja su domenu aktivnog učešća mladih kroz formalne mehanizme učešća.

U odeljku V Prava deteta i učenika, obaveze i odgovornosti učenika, u Članu 79, definisana su prava deteta i učenika i među njima za potrebe ovog istraživanja relevatna su dva stava:

- učestvovanje u radu organa škole, u skladu sa ovim i posebnim zakonom;
- slobodu udruživanja u različite grupe, klubove i organizovanje učeničkog parlamenta;

Takođe, rad **učeničkog parlamenta** definisan je Članom 88 ovog Zakona:

U poslednja dva razreda osnovne škole i u srednjoj školi organizuje se učenički parlament (u daljem tekstu: parlament) radi:

1) davanja mišljenja i predloga stručnim organima, školskom odboru, savetu roditelja i direktoru o: pravilima ponašanja u školi, merama bezbednosti učenika, godišnjem planu rada, školskom razvojnom planu, školskom programu, načinu uređivanja školskog prostora, izboru udžbenika, slobodnim aktivnostima, učešću na sportskim i drugim takmičenjima i organizaciji svih manifestacija učenika u školi i van nje i drugim pitanjima od značaja za njihovo obrazovanje;

2) razmatranja odnosa i saradnje učenika i nastavnika, vaspitača ili stručnog saradnika i atmosfere u školi;

3) obaveštavanja učenika o pitanjima od posebnog značaja za njihovo školovanje i o aktivnostima učeničkog parlamenta;

4) aktivnog učešća u procesu planiranja razvoja škole i u samovrednovanju škole;

5) predlaganja članova stručnog aktiva za razvojno planiranje i tima za prevenciju vršnjačkog nasilja iz reda učenika.

Parlament čine po dva predstavnika svakog odeljenja sedmog i osmog razreda u osnovnoj školi, odnosno svakog odeljenja u srednjoj školi, a u umetničkoj školi - po tri iz svakog razreda, odnosno godine.

Članove parlamenta biraju učenici odeljenjske zajednice svake školske godine. Članovi parlamenta biraju predsednika.

Parlament bira dva predstavnika učenika koji učestvuju u radu školskog odbora, u skladu sa članom 119. ovog zakona.

Učenički parlament ima poslovnik o radu.

Program rada parlamenta sastavni je deo godišnjeg plana rada škole.

Učenički parlamenti škola mogu da se udruže u zajednicu učeničkih parlamenata, kao i da sarađuju sa udruženjima i organizacijama koje se bave zaštitom i unapređenjem prava učenika.

- Drugi eventualni relevantni nalazi koji mogu da nam pomognu u boljem razumevanju ove oblasti na nacionalnom i lokalnom nivou.

➔ Učestvuj aktivno, 2017. Krovna organizacija mladih
➔ "Children's participation from tokenism to citizenship", 1992, Heart, A. Roger
➔ Lokalna omladinska politika u Republici Srbiji: Saveti za mlade jedinica lokalne samouprave, 2021, Krovna organizacija mladih Srbije i Grupa za analizu i kreiranje javnih politika
➔ Rečnik omladinske politike, Definisanje pojmova i subjekata omladinske politike u Republici Srbiji i njihovih uloga, 2017, Krovna organizacija mladih Srbije
➔ Alternativni izveštaj 2023 o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, 2023, Krovna organizacija mladih Srbije
➔ Izmenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, Strazburg 2003

Relevantan je deo strateških regulativa gde se Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030 poziva na Evropsku povelju o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu:

U skladu sa **Izmenjenom i dopunjenom Evropskom poveljom o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu**, aktivno učešće mladih u odlukama i delovanju na lokalnom i regionalnom nivou od suštinskog je značaja za zdravo i demokratsko društvo. **Suština učešća je u pravu, sredstvima, prostoru i prilici i, kada je potrebno, podrški za učestvovanje i uticaj na odluke i angažovanje u akcijama i aktivnostima** kako bi se doprinelo izgradnji boljeg društva. Zato će se posebna pažnja u okviru ove mere u Strategiji posvetiti razvijanju standarda inkluzivnosti i funkcionalnosti lokalnih saveta za mlade i smislenom **uključivanju mladih u razvoj, sprovođenje i vrednovanje realizacije lokalnih akcionih planova za mlade, ali i ostalih dokumenata javne politike od značaja za mlade koje donosi JLS.**

Pristup integrisanim uslugama na lokalnom nivou je od suštinskog značaja za mlade, te je zato bitno omogućiti učešće predstavnicima mladih i u drugim savetodavnim i stalnim radnim telima na lokalnom i pokrajinskom nivou, kao što su **saveti za lokalni ekonomski razvoj, socijalno-ekonomski saveti, privredno-ekonomski saveti, saveti za zapošljavanje, lokalni saveti za migracije itd.**

Budući da je za Srbiju izuzetno važno aktivno učešće mladih u telima, strukturama i konferencijama koje se odvijaju na međunarodnom nivou, posebna pažnja u okviru ove mere biće usmerena ka daljem razvijanju mehanizama za učešće mladih i predstavnika MOS-a u radu komenadžment tela Saveta Evrope i Regionalne kancelarije za saradnju mladih kao i u međunarodnim konferencijama i forumima (EKOSOK,

UNESKO itd.). Takođe, u skladu sa strateškim opredeljenjem Srbije za članstvo u Evropskoj Uniji i dosadašnjem aktivnom učešću predstavnika mladih i donosilaca odluka iz Srbije na EU konferencijama o mladima, posebna pažnja će se posvetiti EU dijalogu sa mladima. U skladu sa Odlukom Saveta za mlade maja 2021. godine obrazovan je Stalni stručni tim za EU dijalog mladih. Koordinaciju rada, stručne i administrativne poslove za Stalni stručni tim za EU dijalog mladih obavlja KOMS. Vrsta mere: regulatorna i informativno-edukativna.

- Dokumenta kojima se uređuje omladinska politika i učešće mladih na lokalnom nivou

Omladinska politika i aktivno učešće mladih kroz formalne mehanizme uređeno je kroz regulative i dokumenta koja su u nadležnosti jedinica lokalne samouprave (JLS).

U okviru ovog istraživanja urađena je analiza sledećih dokumenata u 10 JLS: Statut grada/opštine, poslovnik o radu Skupštine grada/opštine, Strategija za mlade grada/opštine, Lokalni akcioni plan za mlade grada/opštine, Akcioni plan za uključivanje građana u donošenje odluka, i dr.

U prilogu ovog izveštaja nalazi se 10 izveštaja za 10 gradova/opština uključenih u istraživanje, sa izvodima iz relevatnih dokumenata kojima je specifično regulisano učešće mladih u formalnim mehanizmima.

3. ANALIZA EMPIRIJSKIH REZULTATA

3.1 RAZUMEVANJE I STAVOVI O UČEŠĆU MLADIH KROZ FORMALNE / INSTITUCIONALNE MEHANIZME

Podaci dobijeni kroz empirijsko istraživanje (fokus grupne diskusije i online upitnici sa mladima i OR/OL), iskorišteni su za analizu razumevanja osnovnih pojmova vezanih za **učešće mladih kroz formalne / institucionalne mehanizme,** kao i uloge mladih u životu (lokalne) zajednice.

- **Ispitanici eksplicitno navode formalne mehanizme donošenja odluka**

Učešće mladih u donošenju odluka kroz formalne ili institucionalne mehanizme znači da mladi imaju priliku da aktivno učestvuju u procesima koji oblikuju odluke na nivou lokalne zajednice, države ili organizacije. To može uključivati članstvo u savetima mladih, rad u omladinskim parlamentima, ili učešće u različitim komisijama i radnim grupama koje donose odluke o pitanjima koja se tiču mladih. Ovi mehanizmi omogućavaju mladima da iznesu svoje mišljenje, utiču na kreiranje politika i donesu promene koje su relevantne za njihovu zajednicu i budućnost.

Učešće mladih u donošenju odluka kroz formalne/institucionalne mehanizme znači da mladi ljudi imaju priliku da budu aktivno uključeni u procese odlučivanja koji se odvijaju unutar organizacija ili institucija, kao što su vlade, škole ili nevladine organizacije. To se može ostvariti kroz različite oblike, poput saveta

mladih, radnih grupa ili komiteta, gde mogu iznositi svoje stavove, predloge i mišljenja koja će uticati na donošenje odluka koje se tiču njihovih interesa i potreba.

To podrazumeva inkluzivne i funkcionalne mehnizme u okviru kojih mladi slobodno i bez pritisaka učestvuju u donošenju odluka i utiču na funkcionisanje institucija po meri mladih. Mladi su uključeni u radne grupe za izradu zakona, akcionih planova i strategija, kao i brojnih programa koji se kreiraju za unapređenje života kako direktno mladih, tako i drugih građana i građanki. Tu prvenstveno vidim savete za mlade na lokalnom nivou u okviru kojih mladi daju mišljenje na sva dokumenta i odluke lokalne vlasti koje utiču na živote mladih. Pored toga, tu su učenički i studentski parlamenti koji pružaju mogućnost mladima da donose odluke u okviru obrazovne institucije.

Mogućnost anagažovanja mladih i podnošenje njihovih inicijativa kroz formalne mehanizme poput kancelarija za mlade, učeničkih parlamenata i saveta za mlade. Putem ovih institucija, mladi na papiru mogu da podnose svoje inicijative i učestvuju u loklanoj zajednici.

Učešće mladih u donošenju odluka znači da mi (mladi) možemo da budemo deo procesa donošenja odluka u školama ili drugim zajednicama. To se najčešće postiže kroz učeničke parlamente gde možemo da iznosimo svoje ideje i predloge.

Učešće mladih u lokalnim savetima za mlade, u javnim raspravama u vezi sa lokalnim akcionim planovima, i slično.

Uključivanje mladih u učeničke ili studentske parlamente, takođe i dati na značaju njihovim pravima.

Uključenost mladih u odluke koje više institucije (na nivoima škole, opštine, države) donose.

Učešće i participacija mladih od odeljenske zajednice, đačkog parlamneta, predstavničih tela na fakultetu, tela u organizacijama i institucijama, političkom, kulturnom i sportskom životu ukoliko takvi mehanizmi postoje.

Uključivanje mladihu u formalne procese donošenja odluka i aktivnosti unutar institucija ili drugih organizacija odvija se po određenim procedurama. To može uključivati njihovo učešće u radu saveta, parlamenata, upravnih odbora i drugih tela i pozicija u okviru kojih se donose odluke, gde mladi imaju priliku da izraze svoje stavove, učestvuju u kreiranju politika, i utiču na odluke koje se tiču njih i šire zajednice.

Mladi mogu aktivno učestvovati u društvenim procesima kroz različite institucionalne mehanizme. Na primer, mnoge lokalne i nacionalne vlasti imaju savete za mlade koji pomažu u prikupljanju mišljenja i predloga mladih o važnim pitanjima. Školski parlamenti često pružaju mladima priliku da diskutuju i iznose svoja mišljenja o temama koje ih zanimaju i uticati na donošenje odluka. Obrazovne institucije, poput škola i univerziteta, nude mogućnosti za učešće u različitim projektima i programima koji omogućavaju mladima da izraze svoje stavove i učestvuju u donošenju odluka koje se tiču njihovog obrazovanja i zajednice.

- **Ispitanici reflektuju na svrhu i način učešća madih u procesima donošenja odluka**

Učešće mladih u donošenju odluka kroz formalne ili institucionalne mehanizme znači aktivno uključivanje mladih u procese donošenja odluka unutar zvaničnih institucija i organizacija.

Uključivanje mišljenja mladih pri donošenju odluka. Takođe, da se mladi nalaze u telima formalnog sistema koja donose odluke.

Učešće mladih u donošenju odluka kroz formalne ili institucionalne mehanizme je postupak u kojem mladi ljudi imaju mogućnost da aktivno utiču na donošenje važnih odluka koje utiču na njih i društvo u kojem žive, koristeći zvanične kanale komunikacije i političke strukture. Ovo može obuhvatiti uključivanje u radne grupe, savetodavna tela, komisije ili druga formalna tela unutar lokalnih samouprava, škola, univerziteta ili centralnih vlasti. Cilj je postići ravnopravno učešće mladih pri donošenju odluka kako bi se osigurala politika i praksa koja odgovara potrebama i interesima adolescenata.

Učešće mladih kroz formalne ili institucionalne mehanizme odnosi se na strukturirane i zvanično uspostavljene načine na koje mladi ljudi mogu aktivno učestvovati u procesima donošenja odluka i kreiranja politika koje ih se tiču. Ovi mehanizmi su obično deo postojećih institucija ili su posebno kreirani da bi omogućili glas mladima u društvu. Ključni aspekti ovog koncepta su: Formalna struktura: Ovi mehanizmi su zvanično uspostavljeni i priznati od strane vlasti ili relevantnih institucija. Institucionalna podrška: Postoji zvanična podrška i resursi za funkcionisanje ovih mehanizama. Jasno definisane uloge: Mladi imaju specifične, prepoznate uloge i odgovornosti unutar ovih struktura. Redovnost: Učešće mladih nije ad hoc, već je kontinuiran i redovan proces. Uticaj na odluke: Ovi mehanizmi omogućavaju mladima da utiču na odluke koje ih se tiču.

Učešće mladih kroz formalne/institucionalne mehanizme bi trebalo da podrazumeva smislenu participaciju mladih gde mogu učestvovati u svim procesima koji ih se tiču, kao i u procesima donošenja odluka.

Mladi imaju mogućnost da iznesu svoje stavove i mišljenja u institucijama i da direktno utiču na oblikovanje nekih javnih politika.

Stvarna participacija mladih u lokalnom/regionalnom/nacionalnom društvenom životu, kroz institucionalne mehanizme.

Sloboda mladih da izlože svoje ideje, kritike i potrebe kroz institucije i ozbiljno shvatanje i pažljivo razmatranje istih od strane institucija.

Osvešćivanje birokratskog načina razmišljanja i razumevanje njegove funkcije.

Proces u kome donosioci odluka zajedno donose doluke koje se tiču mladih ili utiču na mlade.

Učešće u okviru kog mladi imaju dodatnu priliku da utiču na odluke koje ih se tiču. Učešće mladih podrazumeva omogućavanje licima mlađim od 30 godina da izraze svoja mišljenja i stavove koji će biti uvaženi i uzeti u obzir prilikom odlučivanja o određenim pitanjima.

Učešće putem kog se dešavaju neke promene. Učestvovanje u donošenju odluka putem mehanizama koji su deo sistema i brže donose promene. Kada mladi mogu da budu pokretači promena u svojim lokalnim zajednicama.

Komunikacija (predlozi promena, razgovori) sa institucijama na teme koje su mi važne. Bolja komunikacija izmedju mladih i vlasti, pomoć nadležnima da donesu odluke koje odgovaraju i omladini, pomoc mladima da reše izazove.

Млади информисани људи који утичу на промене уз помоћ одраслих стручњака.

Uključivanje mladih da slobodno iskazu svoje mišljenje. Mladi mogu da iskažu svoje stavove i učestvuju u donošenju odluka.

Učešće mladih u radu različitih tela opštine/grada. Rad u parlamentima školskih ustanova različitih nivoa obrazovanja, upućenost i sloboda mešanja u politički život grada.

Grupa izabranih mladih ljudi koji predstavljaju njihova mišljenja i potrebe grupi ljudi koji mogu to da promene ako baš žele.

Pravo i podstrek, na preuzimanje obaveza i liderstva.

Aktivno i struktuirano učešće mladih da u svojim zajednicama učestvuju u donošenju odluka, društvenim procesima, razvoju politika, sa ciljem da mladi mogu da izraze svoje stavove, interese i potrebe u svhu poboljšanja građanskih prava i ostavrivanje svoje autentičnosti.

Takođe, mladi mogu biti uključeni u političke aktivnosti putem političkih stranaka ili omladinskih organizacija koje se bave specifičnim pitanjima.

- **Ispitanici opisuju učešće u širem smislu**

Učešće mladih kroz formalne/institucionalne mehanizme podrazumeva da je mladima obezbeđeno, kao i da mladi koriste, institute i preporuke koji im omogućavaju jasne korake u demokratskim procesima odlučivanja na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou.

Da se glas mladih uvažava i neguje uz pomoć omladinskih radnika/ljudi zaposleni u gradskoj upravi/kancelarije za mlade itd. Da su mladi svesni kako da sprovedu i realizuju svoje ideje.

Velikom broju mladih su danas kroz vannastavne aktivnosti dostupne razne teme koje imaju visoki nivo uticaja na savremeni život. Mladi na osnovu tih tema organizuju radionice zajedno sa svojim mentorima i vršnjacima u cilju edukovanja, skretanju pažnje i donošenju odluka koje mogu da imaju pozitivan uticaj na okruženje u kojem žive, ali i na ostale vršnjake. Npr. Organizovanje akcije za očuvanje životne sredine.

Prema mom razumevanju ovaj pojam se odnosi na onaj oblik uključivanja mladih koji podrazumeva uključivanje kroz formalne institucije i njihove mehanizme pozivanja i okupljanja mladih (opština, škole, muzeje, pozorišta, KZM, kulturne centre, sportske klubove). Dakle, uključivanje mladih kroz savet mladih, školski parlament, dodatnu nastavu, sekcije, klubske aktivnosti, festivale i sajmove - u svakom od ovih oblika mladi mogu biti konsultovani ali oni ne donose konačnu odluku o aktivnostima, programima i organizaciji.

Glasanje.

Da svako bude bitna karika u donošenju bitnih odluka.

Vid usavršavanja u profesionalnim i kontrolisanim uslovima kroz aktivno učenje.

- **Negativistički stavovi mladih**

Mrtvo slovo na papiru,sve je lepo osmišljeno zakonom ali mišljenja mladih se uopšte ne uzimaju u obzir.

Nazalost, malo je organizacija koje pitaju nas za misljenje i zapravo se bore za neka, starije generacije ne razumeju mlade, prosto nismo rodjeni u istom svetu, imamo razlicite potrebe… glas jednog je mali, ali organizacije poput ove nam omogucava da budemo aktivni deo procesa donošenja odluka.

Oko 2% mladih takođe je izjavilo na online upitniku da **ne zna značenje pojma učešće mladih kroz formalne mehanizme**, dok je tokom FG diskusija značajan broj mladih uspevao da shvati značenje pojma tek uz pomoć svojih vršnjaka ili facilitatora (npr. nakon navođenja konkretnih primera iz prakse) što ovom istraživanju u izvesnoj meri daje i **edukativni karakter**.

***

Mladi ljudi iz 10 JLS su se takođe izjašnjavali o tome **da li su upoznati sa pravima mladih za učešće kroz formalne/ institucionalne mehanizme** (vidi grafikon 1). Empirijski rezultati ukazuju na to da **više od polovine anketiranih mladih ljudi (59.8%) nije upoznato sa svojim pravima za učešće kroz formalne/ institucionalne mehanizme,** dok je manje od polovine njih (**40.2%**) odgovorilo potvrdno na ovo pitanje.

Grafikon 1: Da li si upoznat/a sa pravima mladih za učešće kroz formalne/ institucionalne mehanizme?

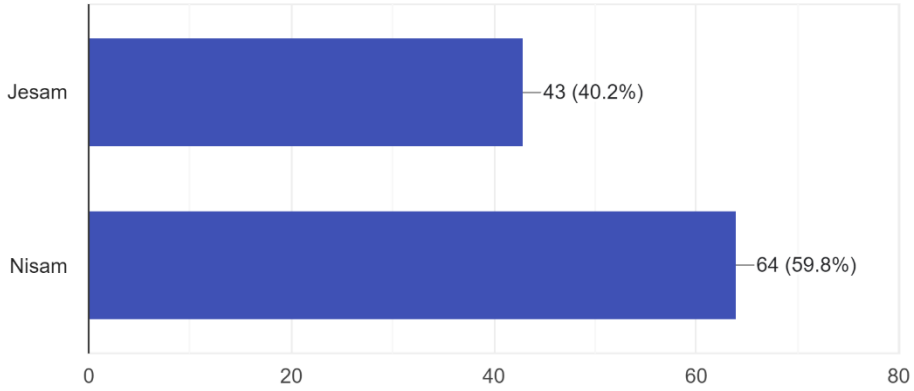

Mladi ljudi su dalje procenjivali **u kojoj meri su u njihovim JLS zastupljeni različiti preduslovi za učešće mladih kroz formalne mehanizme**, definisani Evropskom poveljom o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu (vidi grafikon 2).

- Preko trećine ispitanika (**35.51%)** nije sigurno da li **mladi praktikuju svoja građanska prava kroz formalne mehanizmime učešća** u njihovoj JLS, dok oko polovina mladih (**49.53%**) procenjuje da

ovaj preduslov uopšte nije ili u velikoj meri nije ispunjen u njihovoj lokalnoj zajednici. Svega oko **15%** njih je mišjenja da je ovaj preduslov delimično ili u potpunosti ispunjen u njihovoj sredini.

- Nešto više od polovine isitanika **(53.27%)** procenjuje i da u njihovoj JLS **mladima uopšte ili u velikoj meri nisu ponuđene prilike za učešće kroz formalne mehanizme.** Neopredeljeno na ovu temu je oko četvrtina mladih **(24.29%)**, dok je malo manji broj njih **(22.42%)** mišljenja da je ovaj preduslov delimično ili potpno ispunjen u njihovoj lokalnoj zajednici.
- Najveći broj ispitanika (**62.61%**) je mišljenja da **mladima uopšte ili uglavnom nisu obezbeđena sredstva za učešće kroz formalne mehanizme,** dok četvrtina njih **(25.23%)** nije opredeljena u vezi sa ovim preduslovom. **12.14%** anketiranih mladih ljudi ipak misli da je ovaj preduslov delimično ili u potpunosti ispunjen u njihovoj JLS.
- Više od polovine ispitanika (**54.20%**) procenjuje da **mladima uopšte ili uglavnom nije pružena podrška (obuke, mentorska podrška) za učešće kroz formalne mehanizme** u njihovoj lokalnoj zajednici, dok oko četvrtina njih (**24.29%**) ima suprotno mišljenje. **21.49%** mladih nije opredeljeno u vezi sa stepenom ispunjenosti ovog preduslova.

Grafikon 2: Preduslovi za učešće mladih kroz formalne mehanizme iz perspektive mladih ljudi

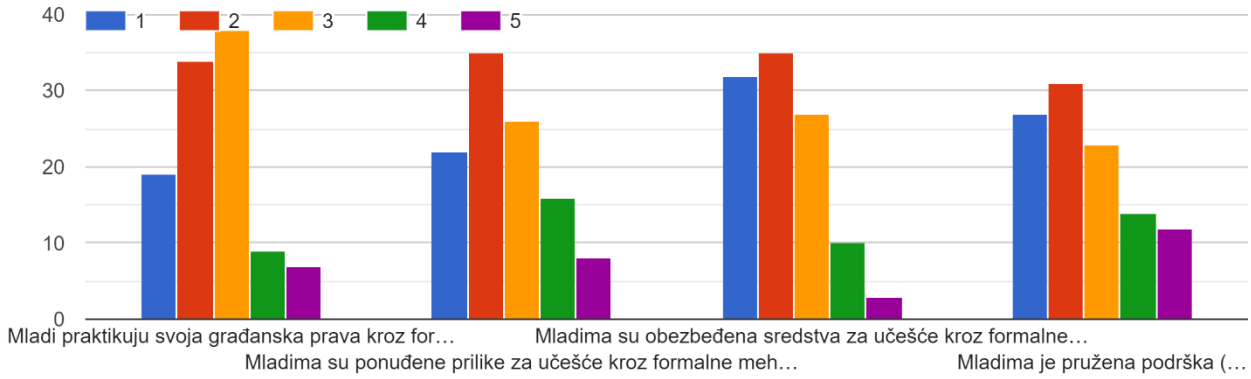

Osim mladih ljudi, **OR/OL** su takođe procenjivali **u kojoj meri su u njihovim JLS zastupljeni različiti preduslovi za učešće mladih kroz formalne mehanizme**, definisani Evropskom poveljom o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu (vidi grafikon 3).

- **12.50%** OR/OL nije sigurno da li **mladi praktikuju svoja građanska prava kroz formalne mehanizmime učešća** u njihovoj JLS, dok najveći broj njih (**87.50%**) procenjuje da ovaj preduslov uopšte nije ili u velikoj meri nije ispunjen u njihovoj lokalnoj zajednici. **Nijedan OR/OL nije pozitivno procenio ispunjenost ovog preduslova** u njihovoj JLS.
- Više od polovine OR/OL **(68.75%)** procenjuje da u njihovoj sredini **mladima uopšte ili u velikoj meri nisu ponuđene prilike za učešće kroz formalne mehanizme.** Neopredeljeno na ovu temu je svega **12.50%** OR/OL dok je **18.75%** njih mišljenja da je ovaj preduslov delimično ili potpno ispunjen u njihovoj lokalnoj zajednici.

- Najveći broj OR/OL (**93.75%**) procenjuje da **mladima uopšte ili uglavnom nisu obezbeđena sredstva za učešće kroz formalne mehanizme,** dok manje od 1% njih **(0.93%)** nije opredeljena u vezi sa ovim preduslovom. **Nijedan anketirani OR/OL nije pozitivno procenio ispunjenost ovog preduslova** u svojoj lokalnoj zajednici.
- Više od dve trećine OR/OL (**75%**) procenjuje da **mladima uopšte ili uglavnom nije pružena podrška (obuke, mentorska podrška) za učešće kroz formalne mehanizme** u njihovoj JLS, dok **18.75%** njih je mišljenja da je ovaj preduslov makar delimično ispunjen. Manje od 1% ispitanika **(0.93%)** nije opredeljeno u vezi sa stepenom ispunjenosti ovog preduslova.

Grafikon 3: Preduslovi za učešće mladih kroz formalne mehanizme iz perspektive OR/OL

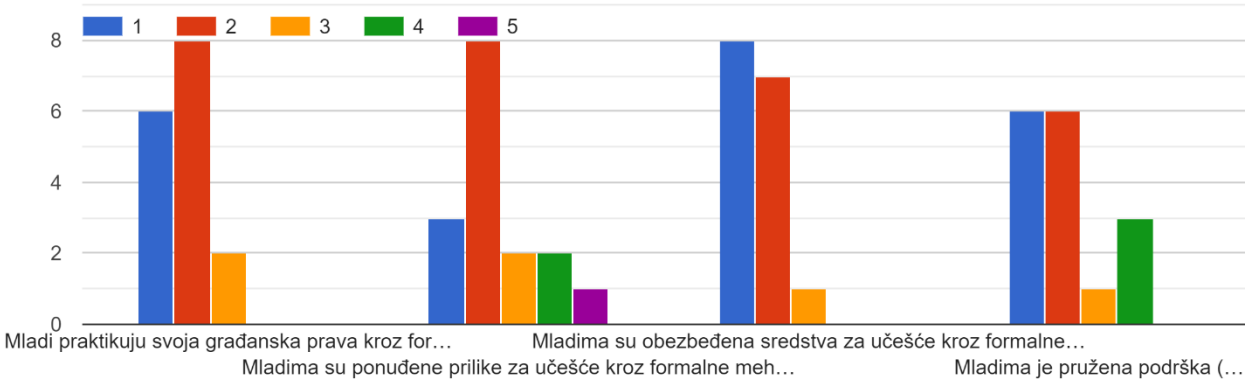

Iz **uporedne perspektive**, ne iznenađuje što **OR/OL imaju mnogo jasnije stavove** u odnosu na mlade ljude vezano za stepen ispunjenosti preduslova za učešće mladih kroz formalne mehanizme definisanih Evropskom poveljom o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu. Međutim, njihovi stavovi su istovremeno i **mnogo kritičniji i negativniji u odnosu na sve gore navedene preduslove** (što znači da imaju veći broj negativnih odgovora na skali procene od 1 do 5, 1-najniža, a 5-najviša vrednost). U vezi sa **prilikama ponuđenim mladima za učešće kroz formalne mehanizme** uprkos većinski negativnim stavovima, OR/OL su ipak nešto **pozitivniji u odnosu na mlade ljude** kada je u pitanju ispunjenost ovog preduslova u njihovim lokalnim zajednicama. Zabrinjava je međutim činjenica da **nijedad OR/OL** nije pozitivno ocenio preduslove kao što su **mladi praktikuju svoja građanska prava kroz formalne mehanizmime učešća,** i **mladima su obezbeđena sredstva za učešće kroz formalne mehanizme.** Mladi generalno pozitivnije procenjuju i preduslov vezan za **stepen podrške (obuke, mentorska podrška) za njihovo učešće kroz formalne mehanizme** u odnosu na OR/OL.

Izvodi iz fokus grupe sa OR/OL:

Mladi bi trebali preko građanskog vaspitanja u školi da budu edukovani, ali h mi kroz NFO takođe osnažujemo. Institucije ne otvaraju prilike, nego ih neformalni sektor inicira. Trenutro zagovaramo za uslove I prostor (sa OPENS za OC), i sl.

Mi nemamo preduslove u lokalnoj samoupravi, i obuhvat mladih je nedovoljan. Zakonski okvir je važan preduslov koji treba zagovarati da bi dokumenta i budžet mogli da se donose (postojeće stanje je više nego nedovoljno). Mladi su demotivisani s razlogom.

Ogromno je nepoverenje među mladima zbog osećaja da su manipulisani i zlouotrebljeni za tuđe interese. Obuke i mobilnost mladih pomažu da se steknu pozitivna iskustva kroz NFE koja im menjaju percepciju. Institucionalno bavljenje mladima ne postoji počev od vrha uprave i kabineta gradonačelnika iako bi im to bili pozitivni poeni. Pitanje je i na koji način mladi mogu da se uključe u rad postojećih mehanizama.

3.2. OBLICI I FORMALNI / INSTITUCIONALNI MEHANIZMI UČEŠĆA MLADIH

Razumevanje i informisanost o oblicima institucionalnog učešća mladih, poverenje u reprezentativni model učešća mladih, izvori motivacije za učešće mladih, su oblasti koje su istražene i analizirane kako bi se kreirali zaključci i preporuke za intervenciju kroz programe omladinskog rada. Empirijski podaci prikupljeni na ove teme kroz fokus grupnu diskusije i online upitnike s mladima i omladinskim radnicima/cama i omladinskim liderima/kama biće predstavljeni i analizirani u ovom poglavlju.

Na pitanje **da li neki od formalnih/ institucionalnih mehanizama učešća mladih prepoznaju u svojoj školi ili fakultetu, ili lokalnoj zajednici**, **88.8%** mladih je prepoznalo **učeničke i studentske parlamente** u obrazovnim institucijama, dok **10.3%** njih nije znalo da li oni postoje. Takođe, **42.1%** mladih tvrdi da u njihovoj JLS postoji i **Lokalni savet za mlade**, dok čak **48.6%** nije znalo odgovor na ovo pitanje. Istovremeno, **3.7%** odnosno **11.2%** mladih tvrdilo je da nijedan od navedenih formalnih mehanizama ne postoji u njihovoj sredini.

Empirijski podaci ukazuju i na to da je **42.1%** anketiranih mladih ljudi do sada **bilo uključeno u neki od identifikovanih formalnih/ institucionalnih mehanizama učešća mladih**, dok čak **57.9%** njih nije.

Grafikon 4: Da li si do sada bio/la uključen/a u neki od gore navedenih formalnih/ institucionalnih mehanizama učešća mladih?

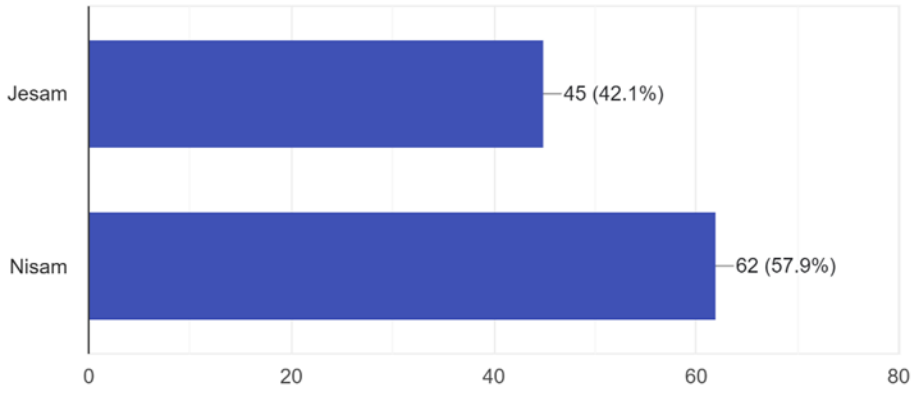

Dalje, najveći broj mladih (**43%**) je ambivalentan kada se radi o **poverenju u formalne/institucionalne mehanizme učešća mladih (učenički i studentski parlament, Lokalni savet za mlade/Savet za mlade jedinice lokalne samouprave)**. Ipak, **30.9%** mladih ima ili u potpunosti ima poverenje u ove mehanizme, dok nešto manji broj njih (**27.1%**) nema ili uopšte nema poverenja.

Grafikon 5: U kojoj meri imaš poverenja u formalne/institucionalne mehanizme učešća mladih?

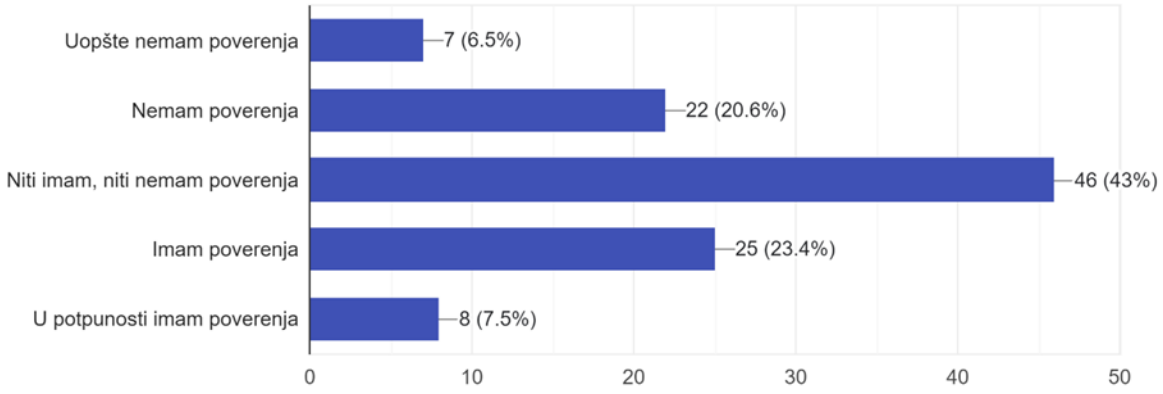

Kada je reč o **poverenju u vršnjačke predstavnike mladih u formalnim mehanizmima učešća (reprezentativnost),** empirijski podaci ukazuju na istu tendenciju. Dakle, najveći broj mladih (**47.7%**) je ambivalentan po ovom pitanju, dok **41.1%** njih ima ili u potpunosti ima poverenja u svoje predstavnike, a **17.7%** nema ili uopšte nema poverenja.

Grafikon 6: U kojoj meri imaš poverenje u vršnjačke predstavnike mladih u formalnim mehanizmima učešća (reprezentativnost)?

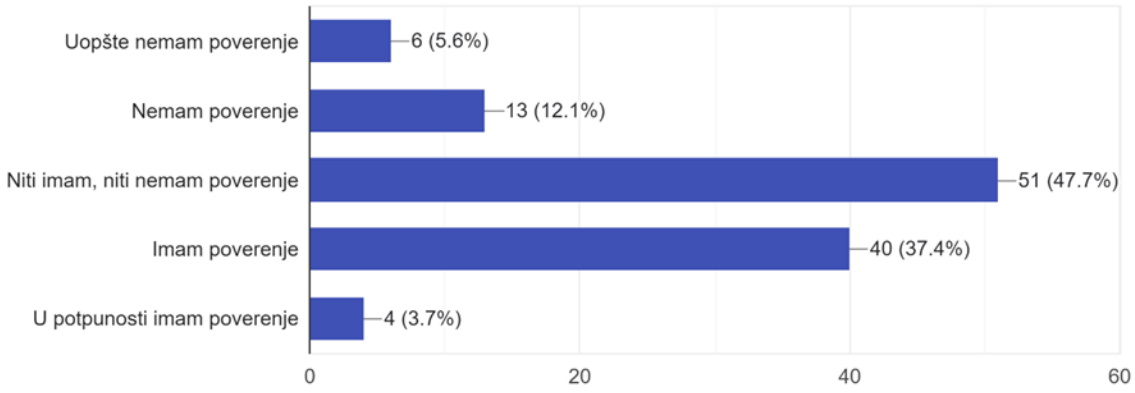

Omladinski radnici/ce i omladinski lideri/ke su se takođe pitani da identifikuju formalne/ institucionalne mehanizme učešća mladih u svojoj lokalnoj zajednici, a rezultati anketiranja ukazuju na to da je najveći broj njih prepoznao postojanje učeničkih/studentskih parlamenata (**87.5%**), dok je nešto više od polovine prepoznalo i Lokalni savet za mlade/Savet za mlade jedinice lokalne samouprave (**56.25%).** Nijedan od formalnih mehanizama nije prepoznalo **18,75%** OR/OL kada je reč o obrazovnim institucijama, a **43.75%** u lokalnoj jedinici samouprave.

Izvod iz fokus grupe sa OR/OL

SO: Odeljenje za lokalni ekonomski razvoj postoji na nivou opštine Sombor, nema za socio-ekonomska pitanja, ima za zapošljavanje, migracije, i za rodnu ravnopravnost. Ova tela se frormiraju nakon kreiranja I usvajanja lokalnih strategija. Saveti ako postoje jesu funkcionalni i bave se temama koje su relevantne. Mladi jesu uključeni u Savet, minimum 1 mlada osoba, uglavnom student koji se bave tom strukom. Izbor je transparentan.

ZA: Saveti nisu funkcionalni na nivou opštine zbog političkog ključa, ne na bazi motivacije ili ekspertize. Savet za mlade je funkcionalan. Mladi nisu uključeni na osnovu pravnog okvira, ali se dešava ponekad da su stručna lica ispod 30 godina uključena.

SK: Ili nemamo ili imamo ali ne radi. Zanimljivo je da prema Statutu Saveti za mlade bi trebalo da postoje, ali je u našem slučaju izbačen iz Statuta opštine. Uglavnom se kroz našu organizaciju organizuju aktivnosti za mlade, ili mladi koji su u stranci. Kroz odseke za društvene delatnosti ili sport ranije je bilo uslova, kao i kroz Savet za rodnu ravnopravnost, ali to ne osigurava kontinuiranu učešće.

AL: Nepovoljna situacija, sigurno ne postoje mehanizmi koje mlade uključuju, iako su mladi pri loklnom Odeljenju za lokalni ekonomski razvoj, poljoprivredu i vodoprivredu (prema podacima sa zvaničnog sajta opštine Aleksinac). Iako su ljubazni u ovoj kancelariji, nemaju ekspertizu niti smeju da daju izjave bez konsultacija s predsednikom opštine. Savet za mlade nemamo u Aleksincu, ali mi je ovo dobra motivacija za zagovaranje. KZM koja postoji ne radi svoj posao.

PA: Ne postoji ništa od navedenih mehanizama.

ZR: Saveti su politička tela, Kancelarija za mlade bi trebalo da ima ulogu da komunicira sa svm odtalim telima, ali se to ne dešava. U sistemu formalnog obrazovanja trebalo bi jačati ulogu đačkih parlamenata kao osnovu za informisanje I osnaživanje mladih za učešće. Mi imamo Odeljenje za ekonomski razvoj, ali lokalni Saveti ugavnom uključuju mlade u skladu sa političkim interesima. Nema dubljeg smisla niti prilike za učešće mladih u procesima donošenja strateških odluka (oni statiraju).

LE: Savet za mlade I KZM biraju mlade čiji su roditelji članovi SNS. Već je gimnazijalcima jasno da ne mogu svi da učestvuju nego se zna ko može!! Razlike su vidljive jer se jedni osećaju privilegovano, a drugo poniženo I uvređeno već na tak ranom uzrastu. To nije mehanizam da se uđe u neku lokalnu instituciju niti način koji će ohrabriti I motivisati mlade (koji nisu članovi SNS-a) da se uključe. Mi imamo sve preduslove na papiru, to je tačno, ali u praksi mogućnost da neko ko nije član SNS donosi odluke ne postoji.

***

Anketirani OR/OL su se izjašnjavali i o **postojanju drugih formalnih/ institucionalnih mehanizama** u kojima učestvuju mladi, a empirijski rezultati ukazuju na sledeće: podjednak broj anketiranih ispitanika (**37.5%**) izjavio je da Saveti za lokalni ekonomski razvoj, Socijalno-ekonomski saveti, Privredno-ekonomski saveti,I Saveti za zapošljavanje **ne postoje** u njihovim JLS, dok je još veći broj njih (**43.75%**) isto tvrdio u vezi sa Lokalnim savetom za migracije. Mnogo manji broj OR/OL prepoznje postojanje makar nekog od navedenih mehanizama, i to Saveti za lokalni ekonomski razvoj (**12.5%**), Socijalno-ekonomski savet (**6.25%**)**,** i Saveti za zapošljavanje (**25%**). Važno je istaći i da u proseku više od polovine ispitanika **nije znalo odgovor** ni na nijedno od ovih pitanja.

Grafikon 7: Da li u Vašoj lokalnoj zajednici postoje i drugi formalni/ institucionalni mehanizmi u kojima učestvuju mladi?

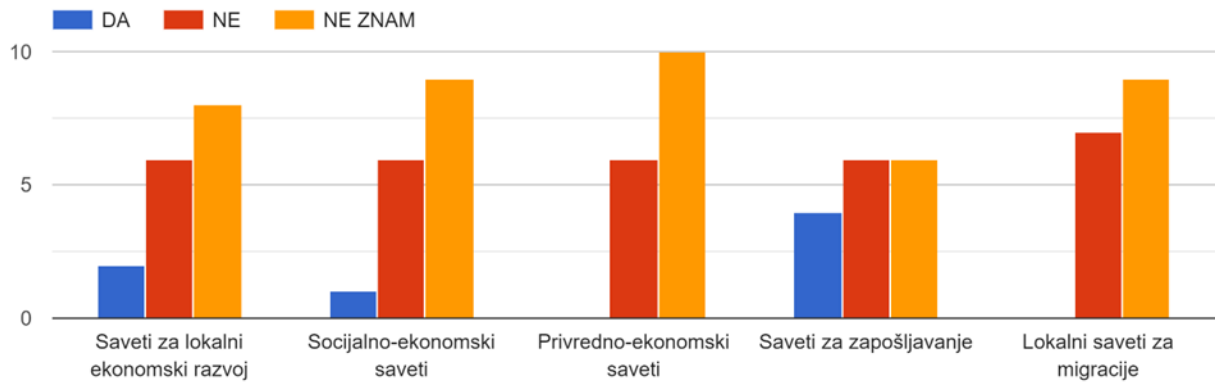

OR/OL su naveli i druge oblike 'formalnog' **učešća mladih u procesu donošenja odluka kao što su** Savet/tim za mentalno zdravlje; Tim za karijerno vođenje; Tim za mentalno zdravlje; Participativno budžetiranje i građanska stolica; Savetodavno telo mladih pri organizacijama civilnog društva i neformalne grupe; Kancelarija za mlade.

Pripadnici obe ciljne grupe (mladi i OR/OL) su se izjasnili i o tome **da li su do sada bili uključeni u neki od sledećih oblika učešća mladih u donošenju odluka.** Empirijski rezultati ukazuju na sledeće:

- Svi anketirani OR/OL (100%) imaju iskustvo učešća u **konsultacijama**, dok je u **komenadžment** bilo uključeno **87.50%,** u **strukturirani dijalog 37.50%,** a u **javno zagovaranje 25%** njih.
- **81.30%** OR/OL je odgovorilo potvrdno na pitanje da li imaju iskustvo učešća u **konsultacijama o LAP** (i/ili o drugim strateškim dokumentima/aktima od značaja za mlade) u svojoj opštini, dok je **18.80%** njih odgovorilo negativno.
- Sa druge strane, **samo 15% anketiranih mladih** ljudi izjavilo je da imaju iskustvo učešća u konsultacijama o LAP (i/ili o drugim strateškim dokumentima/aktima od značaja za mlade) u svojoj opštini, dok je čak **85%** njih odgovorilo negativno na ovo pitanje.
- Najveći broj **mladih** bio je uključen u konsultacije (**42.05%**), zatim u **javno zagovaranje** (**35.51%**)**,** strukturirani dijalog (**25.36%**), a najmanje u komenadžment (**16.82%**).

Izvod iz fokus grupe sa OR/OL – *ostali oblici učešća:*

Učestvovao sam u javnoj raspravi i slao predlog izmene LAP-a u pisanoj formi.

Učestvovala kao članica radne grupe za izradu LAP-a za mlade, 2 puta, učestvovala u izradi strateškog dokumenta o poboljšanju položaja Roma, kao i članice radne grupe za izradu plana razvoja opštine.

Mehanizmi pružaju mladima formalne kanale za izražavanje mišljenja, učešće u donošenju odluka i uticaj na politike koje ih se tiču. Npr kroz Omladinski savete: Lokalni ili nacionalni odbori sastavljeni od mladih predstavnika, Savetuju vlasti o politikama koje se tiču mladih Ili kroz studentske parlamente: Predstavnička tela studenata u obrazovnim institucijama Zastupaju interese studenata u upravljanju školom/fakultetom

Izvodi iz izjava mladih – *ostali oblici učešća (I formalni)*

Učestvovao sam u treningu NAPORa gde smo vežbali javno zagovaranje i na kraju išli da pričamo sa donosiocima odluka.

Učestvovao sam na radionicama SEC-a kada je rađeno istraživanje o potrebama mladih.

Učestvovala sam u raznim konsultacijama i imam pozitivne utiske, jer u takvim razgovorima vidimo sve potrebe drugih i načine da ih sprovedemo u delo.

Procesi u vezi sa učešćem u radnim grupama, istraživanjima i kreiranjem lokalnih strategija u oblasti dece i mladih. Konsultacije za kreiranje LAPa za mlade

Kao član Upravnog odbora Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine imao sam prilike da učestvujem u postupku odlučivanja i donošenja pojedinih odluka vezanih za Slovake u Vojvodini.

Bila sam na par sednica saveta za mlade,uključena sam u izradu strategije za mlade i jedna sam od polaznika završene male škole omladinske politike. Generalno, su svi slušali šta su mladi imali da kažu ali ništa od toga nije sprovedeno u delo.

Radio sam par projekta i na lokalu i u inostranstvu. Bio sam član par fokus i sazvanih grupa i držao sam konsultacije nekoliko različitih ljudi, uključujući predstavnika EU u Srbiji i nekoliko predstavnika ministarstava i omladinskih organizacija. Verujem i da su konsultacijei dijalozi dobro saslušani i da je sve bilo u redu.

Bilo je jako lepo biti saslušan, u smislu toga da mladi najbolje znaju kakvi resursi i pomoći su im potrebne, medjutim jako je teško preneti to na sve mlade ljude u našem gradu jer se zaista ne priča intenzivno o tome. One koje zanima i interesuju se uglavnom su obavešteni, ali drugi ne znaju nista o projektima koji se dešavaju u njihovom okruženju.

Bila sam prijatno iznenađena strukturiranim dijalogom, naučila sam dosta novih činjenica koje su proširile moje znanje i vidike.

Bio sam deo javnog zagovaranja.Gde smo pripadnicima centra za socijalni rad dali pretstavili problem stanovanja dece koje napuštaju sistem.

Moje iskustvo u konsultacijama je u glavnom bilo prisutno kroz ankete. Tokom mog osnovnog školovanja radio sam u dosta projekata, u kojima su vršene ankete, a zatim i diskusije o rezultatima. Takodje, ja sam bio jedan od vodiča ankete o nasilju, zajedno sa mojom grupom iz projekta za engleski jezik. Ova anketa je kasnije, nakon dobijenih rezultata, pretvorena u čitavu

akciju pomaganja istim učenicima. Pomaganju da se reše problemi, pomaganju da se njihov glas čuje i da nisu sami. U strukturnom dijalogu sam učestvovao takodje u osnovnom školovanju, kada sam uz pomoc još nekoliko drugara sklopio dogovor sa kompanijom Duboko da se u našu školu dovedu potrebni resursi za reciklažu(kante, kontejner).

Nisam bio zadovoljan profesionalnošću i uvažavanjem onoga što sam imao da kažem.

Učestvovao sam na javnom zagovaranju u Beogradu. Data nam je prilika da iskažemo svoje potrebebe ali donosioci odluka su uglavnom imali defanzivan stav i uglavnom nisu hteli baš puno da sarađuju.

Učenički parlament moje srednje škole je fantastično funkcionisao. Direktor i zamenici su uvek bili otvoreni za razgovor i većinom su nam pomagali oko realizacije naših projekata u okviru škole.

Član sam učeničkog parlamenta u kome sam često u procesu javnog zagovaranja. Tada pred ostalim članovima, koordinatorom parlamenta i predsednikom iznosim svoje konkretne ideje o poboljšanju školskog života.

Uključena u konsultacije na nivou škole, zajedno sa nastavnicima trudili smo se da pronadjemo odgovor na problem, nastavnici su slušali i uvažavali ideje učenika.

Omladinski radnici/radnice i omladinski lideri/liderke odgovarali su i na pitanje **da li su upoznati s nekim od nacionalnih i/ili Evropskih/međunarodnih formalnih/ institucionalnih mehanizama učešća mladih**? Rezultati anketiranja ukazuju na to da je **75%** njih odgovorilo potvrdno, dok je **25%** OR&OL odgovorilo negativno na ovo pitanje. **Primeri** koje su OR/OL naveli obuhvataju:

- **Nacionalni nivo:** Zakon o mladima RS, Nacionalna strategija za mlade 2015-2025, Nacionalna strategija za mlade (sa akcionim planom) RS 2023-2030, Odluke o Savetima za mlade. Savet za mlade Vlade Republike Srbije, Savet za rodnu ravnopravnost; Nacionalni savet mladih Srbije (KOMS) - Krovna organizacija koja zastupa interese mladih na nacionalnom nivou.
- **Evropski i međunarodni nivo:** Evropska povelja o učešću mladih u lokalnom i regionalnom životu (koja se preklapa u uzrasnom delu i sa Konvencijom o pravima deteta); Deklaracija o ljudskim pravima; UN youth board; Evropska strategija za mlade (2019-2027); Evropski forum mladih (European Youth Forum) Platforma omladinskih organizacija u Evropi zastupa interese mladih pred institucijama; EU Strukturirani dijalog: Proces konsultacija između mladih i donosilaca odluka u EU; *Deo EU strategije za mlade Omladinski delegati u Ujedinjenim nacijama*: Program koji omogućava mladima da budu deo nacionalnih delegacija na UN sastancima; Savet Evrope - Savetodavno telo za mlade Uključuje predstavnike mladih u donošenje odluka Saveta Evrope o omladinskoj politici; CoE Youth Advisory Board; Preporuke Saveta Evrope vezane za učešće mladih / Rejkjavik Deklaracija; OSCE Youth Advisory Group: Savetodavno telo mladih pri Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju.

Na kraju, OR/OL su se izjašnjavali u vezi toga **da li Evropski/međunarodni formalni/ institucionalni mehanizmi učešća mladih mogu da utiču na razvoj ovih mehanizama i na lokalnom nivou**? Mišljenje **56.3%** ispitanika u vezi sa ovim pitanjem je pozitivno, 25% negativno, dok 18.8 njih nije znalo odgovor na ovo pitanje.

Grafikon 8: Prema Vašem mišljenju, da li Evropski/međunarodni formalni/ institucionalni mehanizmi učešća mladih mogu da utiču na razvoj ovih mehanizama i na lokalnom nivou?

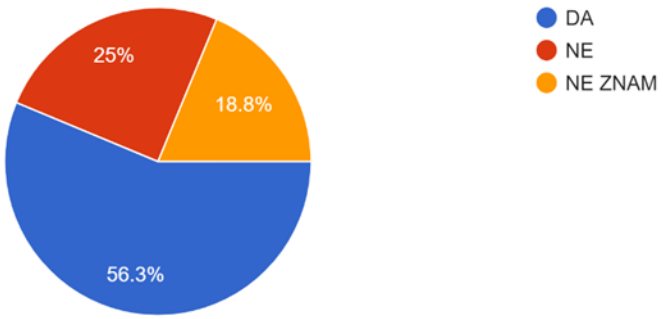

Izvodi iz izjava OR/OL

Smatram da ovi mehanizmi doprinose smislenom učešću mladih i većem uticaju mladih na odluke i procese koje se odnose na njih.

Mogli bi da utiču, samo kada bi se neko u lokalnoj samoupravi ozbiljno i profesionalno bavio tom temom. Ovi mehanizmi učešća mladih mogu značajno uticati na razvoj sličnih mehanizama na lokalnom nivou. Pružaju smernice, resurse i podršku koje mogu pomoći lokalnim zajednicama da razviju i unaprede svoje vlastite inicijative za uključivanje mladih.

Dijalozi mladih na lokalnom i nacionalnom nivou u Srbiji se isključivo finansiraju na osnovu projekata preko KOMS-a, a za sredstva je potrebno da se podnosi zahtev svake godine. Ovakva praksa ne garantuje njihovu implementaciju u budućnosti, što može biti izuzetno štetno za kvalitet informacija koje EUYD prikuplja, ali i za prostor za civilno društvo i kulturu dijaloga u Srbiji. Dijalozi su u prošlosti pružili konkretne rezultate, među kojima je program „Moja prva plata“, odluka da se ne obustavi rad studentskih poliklinika u Srbiji, kao i nekoliko drugih dostignuća u procesu usvajanja nove Nacionalne strategije za mlade. Međutim, praćenje koraka na koje se donosioci odluka odluče nakon dijaloga, ostaje problematično.

Moj odgvor je NE, jer prvo treba kod mladih izgraditi kulturu aktivnog građanskog učestvovanja u političkim i društvenim procesima. Ukoliko se samo uspostave mehanizmi za koje se mladi nisu borili i izborili biće iskorišteni za korupciju.

Moj odgovor nije potvrdan, ali smatram da ne postoji politička volja da se ovi mehanizmi razviju na lokalnom nivou, samim tim ne mogu da utiču na razvoj mehanizama na lokalu.

Ukoliko se u praksi pokazuju kao dobri, mogu biti validan argument za zagovaranje na lokalnom nivou. Suštinski zavisi od zagovaračkih procesa i političke volje.

3.2.1. MOTIVACIJA MLADIH ZA UČEŠĆE U FORMALIM MEHANIZMIMA

U istraživanju posebno je usmerena pažnja na izvore motivacije mladih da učestvuju u formalnim/institucionalnim mehanizmima.

Većina njih ističe kao visoku motivaciju (preko 80% visoko ocenjuje) to što **oni najbolje razumeju svoje potrebe i probleme svojih vršnjaka,** pa u tom smislu mogu da pomognu lokalnoj zajednici/školi/ fakultetu u pronalaženju rešenja. Sledeće visoko rangirana motivacija je to što formalni mehanizmi (učenički/studentski parlament, savet za mlade) pružaju mogućnost **učešća svih mladih ljudi** bez obzira na rasnu, versku, nacionalnu, imovinsku ili polnu pripadnost. Sledeći važni aspekti motivacije za mlade su to što svojim učešćem **doprinose razvoju demokratskog društva** i pravednijem uređujenju školskog/studentskog i života lokalne zajednice. Nešto niža motivacija za mlade predstavlja **poboljšavanje odnosa i saradnje između mladih, i predstavnika škole/fakulteta i lokalne zajednice.** Podsticanje **aktivnijeg učešća roditelja** u školskom/studentskom životu i životu zajednice nije toliko važno za mlade te ga niže ocenjuju.

Grafikon 9: Zašto je važno da budeš uključen/a u procese odlučivanja kroz formalne mehanizme u svojoj zajednici/školi/fakultetu? Svaku od navedenih tvrdnji proceni na skali od 1 do 5 (1-najniža, 5-najviša vrednost)

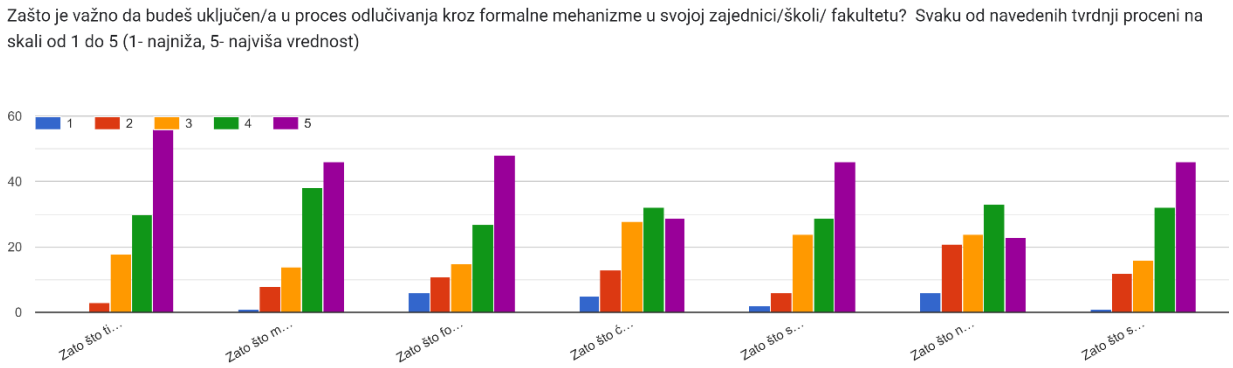

Mladi su pitani šta za sebe prepoznaju kao ključne **dobrobiti kroz učešće u formalnim mehanizmima** (učeničkom/studentskom parlamentu, savetu za mlade i sl.).

Najveća dobrobit od učešća u formalnim mehanizmima za mlade, 88% ispitanika je visoko ocenilo, je **jačanje samopouzdanja i to što postaju odgovorni građani/ke**, 86% ispitanika je visoko ocenilo **bolju informisanost**, 85% ispitanika je visoko ocenilo **lični razvoj i slobodno izražavanje svog mišljenje**; i 82% njih je visoko ocenilo to što svojim idejama pokreću i **realizuju projekte u saradnji s organima škole/fakulteta/lokalne zajednice.**

Grafikon 10:

Prema tvom mišljenju koje su dobrobiti učešća mladih u formalnim mehanizmima (učeničkom/studentskom parlamentu, savetu za mlade...kali od 1 do 5 (1- najniža, 5- najviša vrednost):

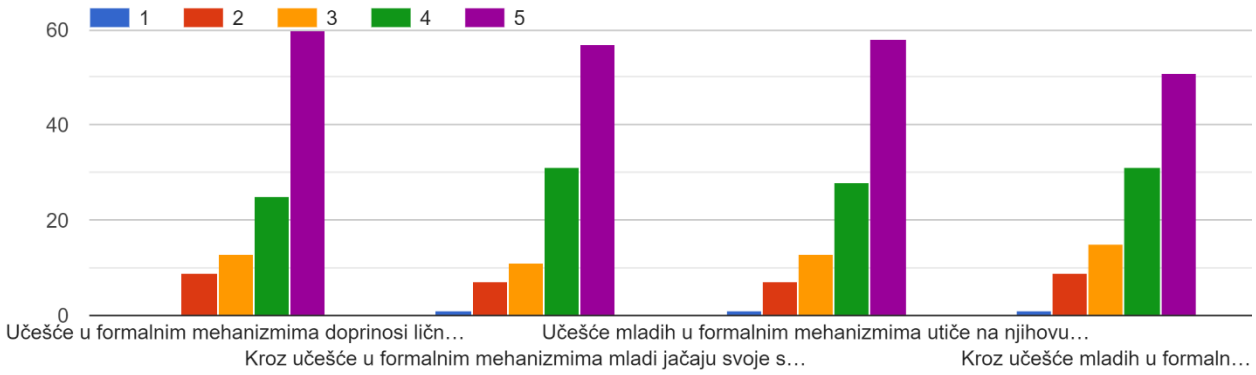

3.3. NIVOI UČEŠĆA MLADIH KROZ FORMALNE / INSTITUCIONALNE MEHANIZME

Ispitanici, omladinski radnici/ce i omladinski lideri/ke i mladi, daće svoju procenu nivoa učešća mladih u svakoj od 10 lokalnih zajednica, što će doprineti kreiranju preporuka za mere kvalitativnog unapređenja učešća mladih u konkretnim JLS. Analiza empirijskih rezultata na ovu temu biće predstavljena u ovom poglavlju.

Mladi su pitani da procene na kom kvalitativnom nivou (prema Roger Hart-ovoj skali participacije mladih) mladi aktivno učestvuju u njihovoj zajednici. Većina ispitanika (89%) smatra da je najprisutniji nivo **"tokenizam"** (engl. *tokenism* označava praksu ili politiku gde se čine samo minimalni napori kako bi se mladima ponudile mogućnosti jednake onima koje imaju odrasli), potom 84% njih smatra da je najzastupljeniji nivo 2 - **Mladi su samo "ukras/dekoracija"**, i još 77% njih procenjuje da je u značajno zastupljen najniži nivo učešća mladih - nivo 1 gde se **mladima manipuliše.**

Grafikon 11: Na skali od 1 do 5 (1 - najniža, 5 - najviša vrednost) proceni u kojoj meri je svaki od 8 nivoa učešća mladih u donošenju odluka (prema modelu Rodžera Harta) zastupljen u tvojoj školi/fakultetu/lokalnoj zajednici?

Na skali od 1 do 5 (1 - najniža, 5 - najviša vrednost) proceni u kojoj meri je svaki od 8 nivoa učešća mladih u donošenju odluka (prema modelu Rodžera Harta) zastupljen u tvojoj školi/fakultetu/lokalnoj zajednici?

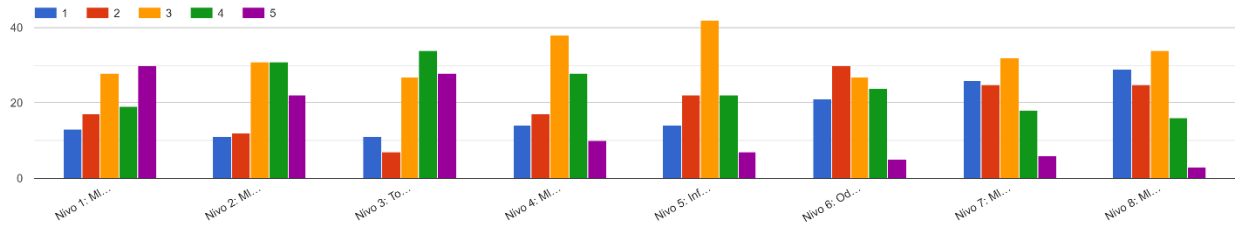

Izvod iz upitnika sa mladima
Na primer donošenje odluka u školama kada se učenički parlamenti pitaju za mišljenje ali se na kraju ipak donese odluka koju škola izabere. *Većina odluka donose zajedno mladi i odrasli, takođe postoji konsultovanje i informisanje mladih što je od velikog značaja.* *Postoje učeniki i studentski parlament koji de facto ne služi ničemu osim da se kaže da postoji (primer za nivo 2 i nivo 3).* *Primer za nivo 8: postoji Savet za mlade, Primer za nivo 1: nismo imali grejanje u školi dok djačko telo nije organizovalo protest, nakon toga je gradonačelnik izjavio na društvenim mrežama da su djaci naivni i da su nas profesori nagovorili da se bunimo.* *Neformalne grupe mladih su organizovali više manifestacija sami uz neku minimalnu pomoć starijih, retko ko uzima mišljenje mladih koje će da pretvori u delo, uglavnom su mladi ukras i samo im se dodeljuje uloga i tekst kojih treba da se drže.* *Viši nivoi (5-8) postoje, ali retko. Postoje par akcija koje su mladi inicirali (lokalni muzički festival, turniri u fudbalu, odbojci i košarci), i par instanca konsultacija sa mladima, ali najčešće se primećuje tokenizam gde mladi više služe kao propagandni materijal u akcijama lokalne vlasti i škola. Najčešće, ako mladi predlože nešto od čega sama lokalna vlast nema materijalnu ili političku korist, ili bivaju blokirani i odbijeni, ili im se ideje preprave tako da vlast ima neku korist od toga.* *Deluje mi da mladi u mojoj zajednici nisu dovoljno informisani i obavešteni o tome na koji način mogu da učestvuju u donošenju odluka, te da ih donosioci ni ne uključuju, niti da daju na važnosti uopšte njihovom udelu učestvovanju u tim oblastima.* *U opštini postavljaju samo mlade iz stranke, ali nas na radionicama i razgovorima koje organizuju drugi pitaju sve.* *Uglavnom sve odluke i kako i šta će se raditi donose odrasli.* *Mladi se obaveštavaju o dodeljenim ulogama (nakon dodele samih uloga)*

Mladi se pozivaju da učestvuju u aktivnostima bez prethodnih konsultacija o tome da li su te aktivnosti u skladu sa potrebama mladih, tako da mladi ne donose odluke već su samo učesnici. To je 2 nivo.

Profesori se trude da učenike uključe u donošenje odluka vezanih za njih same, komuniciraju sa nama u potrebnoj meri i pitaju nas za mišljenje.

Mladi volontiraju i rade na štandovima političkih stranaka. Neretko se nađu na fotografijama lokalnih vlasti. Ni na koji način ne učestvuju u donošenju odluka, ali su uključeni u aktivnosti bez nekog cilja. Postoje mala udruženja mladih koji samoinicijativno organizuju aktivnosti od značaja za mlade.

Mladi predvode i iniciraju akciju

Primer viših nivoa je taj što nakon realizovane ekskurzije, učenici popunjavaju anketu u kojoj iskazuju šta im se svidelo ili nije, šta bi promenili, unapredili za sledeći put. Na osnovu odgovara ankete, uprava škole bira agenciju sa uslovima koji su traženi od strane učenika.

Nivo 1: Mladima se manipuliše - iz ugla posmatranja da postoji pozitivna i negativna manipulacija, definitivno da je ovo jedan od alata usmeravanja mladih što za sopstvenu, što za opštu korist prilikom donošenja odluka ili tokom zajedničkih projekata
Slabo, slabo. Najviše se manipuliše

Mišljenje za ovo ne može biti objektivno jer niko od nas nije član pojedinačne organizacije, generalno je u Srbiji "apsolutistički" način donošenja odluka gde se obično jedan pita a ostali mu pružaju podršku u tome, pritisak na vodju grupe. Ovde generalizujem, ima izuzetaka.

Na primer u našoj školi mala grupa učenika je uspela da napravi dramsku sekciju uz podršku profesora.

Mladi su nedovoljno zastupljeni i u okviru studentskog parlamenta daje im se minorna uloga; i pored toga i dalje glavnu reč vodi birokratija.

U gimnaziji imamo učeničke kompanije u kojima tinejdžeri sami dođu na neku ideju, a odrasli im samo pomognu u sprovođenju toga u delo

Manipulacija mladima je veoma zastupljena jer se ne ulaže dovoljno napora da se informišu.

Učenički parlament osmišljava projekat i obaveštava o tome direktora/zamenika. Pomoću njih se ideja realizuje. Oni su nas često savetovali o pravnim okvirima i o tome šta može da se realizuje u okviru škole. Mi smo međusobno jedni drugima dodeljivali uloge.

OR/OL su pitani da procene na kom kvalitativnom nivou (prema Roger Hart-ovoj skali participacije mladih) mladi aktivno učestvuju u njihovoj zajednici. Većina njih je procenila da je učešće mladih na vrlo niskom

nivou, po njima prisutna su podjednako dva nivoa učešća, nivo 2 - **mladi su "ukras/dekoracija"** i nivo 3 - **tokenizam**.

Grafikon 12: Na skali od 1 do 5 (1 - najniža, 5 - najviša vrednost) procenite u kojoj meri je svaki od 8 nivoa učešća mladih u donošenju odluka (prema modelu Rodžera Harta) zastupljen u Vašoj lokalnoj zajednici / opštini.

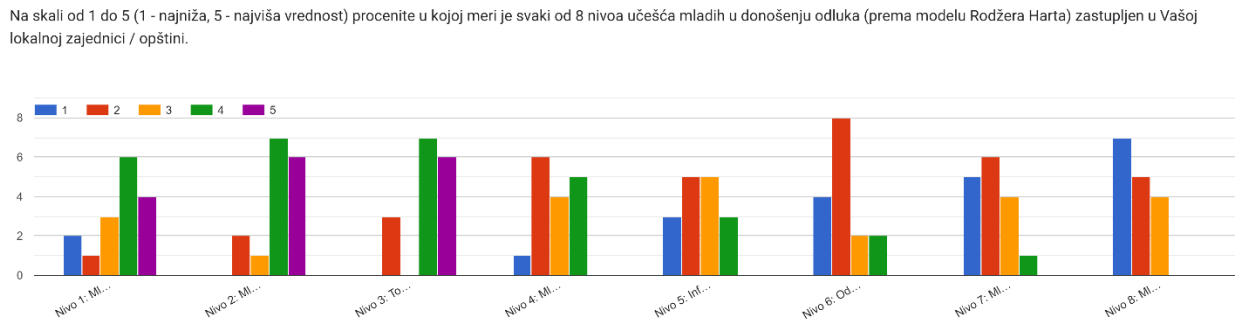

Izvod iz upitnika za OR/OL
Mladi neposeduju kulturu aktivnog građanskog učestvovanja - u najboljem slučaju pojedinačni mladi koji su bliski sa donosiocima odluka bivaju konsultovani, ali čak i oni su samo tokenski uključeni u altivnosti. Zbog toga su aktivnosti najčešće usmerene ka deci jer je njima najlakše manipulisati. *JLS sprovodi svake godine istraživanje o potrebama i položaju mladih koji se tiče organizacije programa neformalnog obrazovanja za tu godinu, konsultuje mlade u vezi sa svim aktivnostima koje sprovodi, ali sa nedovoljno dosežu u realizaciji aktivnosti.* *Mladi predvode i iniciraju akciju, grupa mladih je putem KOMSovog programa Odlučionice iniciralo donošenje odluke da se uključe u rad lokalnog Tima za mentalno zdravlje.* *Mladima se uglavnom manipuliše ili su tokenizovani kroz brojne aktivnosti KZM. Kada KZM sprovodi volonterske aktivnosti, mladi uglavnom služe kao jeftina radna snaga, ne volontiraju u pravom smislu te reči, nego se šalju da montiraju orman u vrtiću npr. Takođe, služe kao ukras kada lokalni političari otvaraju neki teren samo kako bi bili na fotografijama. Kada se radi LAP, mladi su uglavnom konsultovani kroz anketu, ali odluke donose ljudi u opštinskoj upravi. Viši nivoi lestvice u institucionalnom smislu ne postoje.* *Lokalna KZM uopšte ne uključuje mlade (sem ako su razlozi stranačke prirode), pa ih mi uključujemo koliko možemo kroz rad naše organizacije.* *Grad Novi Sad vrši pink washing kroz sazivanje sastanaka Lokalne mreže za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama Grada Novog Sada jednom godišnje. To uradi po zahtevu Grupe ''IZAĐI'', potom*

predstavi to kao aktivnu podršku, a u praksi se ništa ne izmeni, Grad ne uradi ništa podržavajuće za LGBT+ populaciju.

Po mom mišljenju, najčešće su zastupljeni 4. - mladi se obaveštavaju o dodeljenim ulogama i 5. nivo - informisanje i konsultovanje mladih. Na osnovu istraživanja koje se dešavava 1 u 4 godine, u svrhu izrade LAP-a, kreiraju se programi za mlade, ukoliko resursi dozvole i mladi samo budu obavešteni o ponudi programa koji im je namenjen, ali ne i zapravo pitani, a kamoli da imaju prostora da donose odluke.

U političkim kampanjama nažalost se često koriste mladi, pri otvaranju nekih renoviranih objekata u zajednici, pri otvaranju nekih programa. Mladi tu najčešće nemaju nikakvu ulogu, poenta je da budu dekoracija u događaju.

Klasičan primer zloupotrebe mladih od strane političara od 1 do 3. Ostalo može da se prepozna u nekim primerima rada civilnog sektora ili u primeru nekih KZM koje rade kvalitetno.

Izvodi iz fokus grupe sa OR/OL:

SK: Tokenizam i nasumično uključivanje, ZR saglasni. Svi ostali OR/OL su saglasni da je nivo učešća mladih nizak (zapravo bliži je neučestvovanju). Prostor i potreba za osnaživanje svih aktera (mladih, institucija I OR/OL).

3.4. INSTRUMENTI UČEŠĆA - PODRŠKA STRUKTURAMA UČEŠĆA MLADIH KROZ FORMALNE / INSTITUCIONALNE MEHANIZME

Podaci dobijeni kroz empirijsko istraživanje (fokus grupe i online upitnik za mlade i omladinske radnike/ce i omladinske lidere/ke), biće iskorišćeni za analizu instrumenata za učešće mladih: informisanje, obuke, mentorska podrška, promocija, itd, kako bi se kreirale direktne preporuke za unapređenja programa omladinskog rada.

Mladi su pitani da ocene kroz koje izvore informacija njima najčešće dolaze informacije o učešću u formalnim mehanizmima. Mladi najviše informacija dobijaju kroz **društvene mreže**, potom od svojih **vršnjaka**, a najmanje od predsravnika JLS i roditelja. Informisanje mladih od strane OR/OL po pitanju učešća u formalnim mehanizmima postoji u nekoj meri, ali mladi ističu da im je potrebno više konkretnih informacija i podrške.

Grafikon 13: Na skali od 1 do 5 proceni koliko često koristiš sledeće izvore informacija o učešću mladih kroz formalne mehanizme na lokalnom nivou.

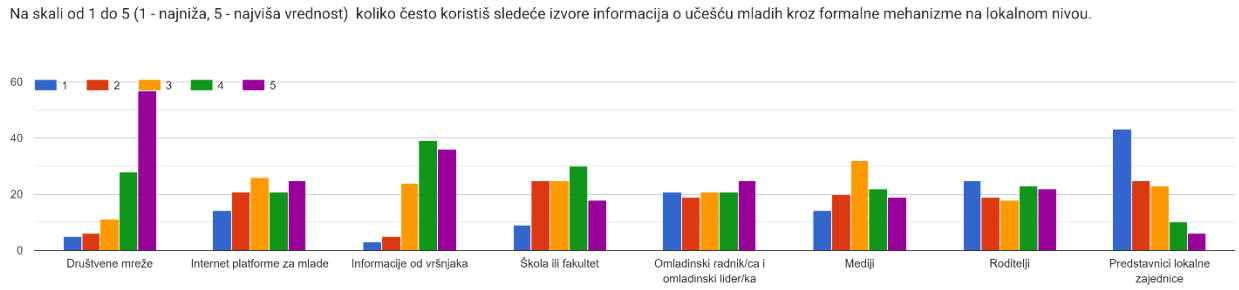

OR/OL su pitani da procene u kojoj meri u svojoj praksi primenjuju određene instrumente, odnosno oblike podrške učešću mladih kroz formalne mehanizme (Prema Evropskoj povelji o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu). Ponuđeni su sledeći instrumenti podrške: Edukacija o participaciji mladih, Informisanje mladih, Promovisanje participacije mladih putem informativnih i komunikacionih tehnologija, Promovisanje participacije mladih u medijima, Podsticanje mladih da se bave dobrovoljnim radom i da se posvećuju ciljevima zajednice.

Najzastupljeniji pristupi koje OR/OL koriste su **informisanje mladih**, **podsticanje mladih da se bave dobrovoljnim radom i da se posvećuju ciljevima zajednice**, i **promovisanje participacije mladih putem informativnih i komunikacionih tehnologija**.

Grafikon 14:

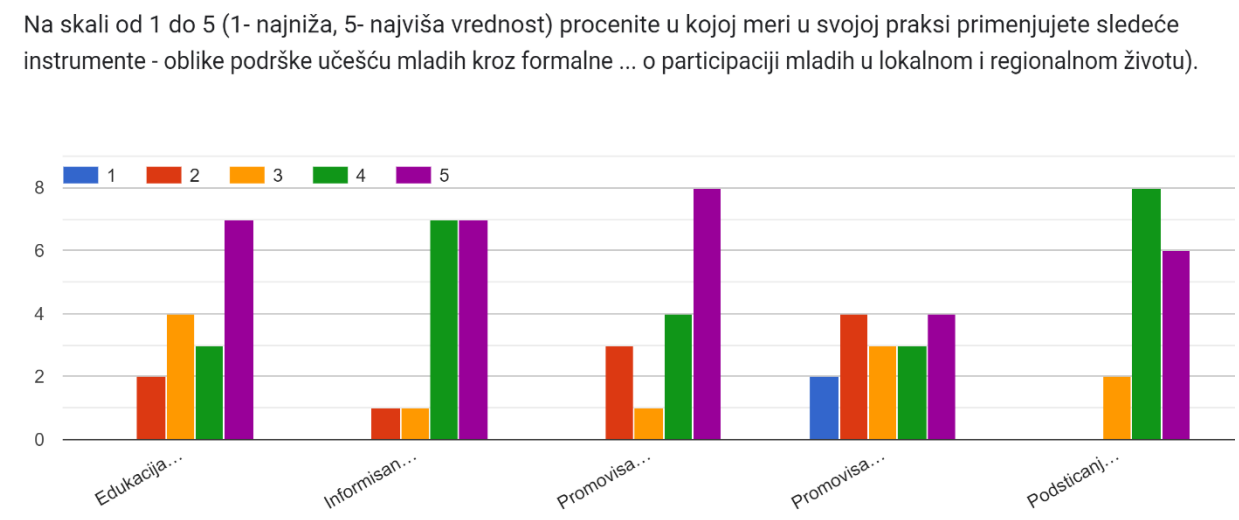

Izvod iz upitnika za OR/OL ***Koje kompetencije smatrate da treba da posedujete kako biste uspešno podržali mlade za učešće kroz formalne/ institucionalne mehanizme?***
Znanja: prvano-formalna znanja o funkcionisanju institucionalnih mehanizama, kao i opštinskim formalnim strukturama. Veštine: kreiranje i osmišljavanje, organizovanje i vođenje zagovaračke

kampanje, promovisanje na lokalnom nivou zagovaračkih ciljeva. Vrednosti: vrednosti aktivnog i odgovornog građanskog učestvovanja u političke i društvene procese.

Odlično poznavanje lokalne, nacionalne i međunarodne omladinske politike, poznavanje institucionalnog okvira, veštine mentorstva.

Kompetence već koje poseduju omladinski radnici, ali je važno znanje u oblasti rada i funkcionisanja gradske uprave, kako se i gde donose odluke, na koji način se građani/ke mogu uključiti u kreiranje javnih politika i sl.

Stratesko razmišljanje, znanje o institucionalnim okvirima, umrezavanje, komunikacijske i fascilitatieske vestine, organizacioni kapaciteti.

Praktično iskustvo u procesima donošenja odluka, znanje u oblasti ljudskih prava, veštine liderstva i veštine kreiranja informacija kroz kanale komunikacije mladih, jezikom mladih kako bi se ova tema što bolje razumela.

Analiza, istraživanje, empatija, poverenje, radoznalost, kreativnost, liderske veštine,...

Kompetencije kritičkog mišljenja i adresiranja izazova nadležnim mrežama i donosiocima odluka.

Prvo, potrebno je razumeti politike i procedure koje se odnose na učešće mladih. Ovo uključuje poznavanje kako različite institucije funkcionišu, kako nacionalne tako i međunarodne mehanizme. Takođe, važno je biti upućen u relevantne zakone i regulative koji uređuju omladinske politike. Komunikacijske veštine su takođe ključne. Aktivno slušanje omogućava da razumemo potrebe i stavove mladih i da ih pravilno prenesemo donosiocima odluka. S druge strane, efikasno izražavanje pomaže u prenošenju informacija i stavova mladih na jasan i uticajan način. Pored toga, veštine facilitacije su od velike važnosti. To uključuje sposobnost vođenja sastanaka i radionica na način koji omogućava mladima da se izraze i da učestvuju u diskusijama. Sposobnost da se prepoznaju i uklone prepreke koje mogu ometati aktivno učešće mladih može značajno doprineti njihovom uspehu. Poznavanje strategija za motivaciju i angažovanje mladih pomaže u održavanju njihovog interesa i entuzijazma za učešće. Takođe, izgradnja mreža i odnosa sa ključnim akterima može poboljšati podršku mladima i doprineti uspehu njihovog angažmana. Na kraju, važno je imati sposobnost evaluacije i prilagođavanja pristupa. Praćenje rezultata i uticaja aktivnosti omogućava vam da pravovremeno prilagodite strategije i metode kako bi se bolje odgovorilo na potrebe mladih.

Veru u legitimitet formalnih / institucionalnih mehanizama

Poznavanje politika za mlade i mehanizama za uključivanje, veštine omladinskog rada, safeguarding procedure, posebno poznavanje suštinskih participativnih mehanizama itd…

Razumevanje institucionalnog okvira i znanje o omladinskim politikama, mentorske i savetodavne veštine kako bi osnažili mlade za aktivno učešće i pronalaženje svog mesta.

Pre svega, potrebne su informacije i programski okvir koji će takve aktivnosti staviti u fokus delovanja omladinskih radnika/lidera. Na nivou kompetencija, važno je da se izgradi znanje o temi (participaciji kao takvoj), da se kolege upoznaju sa hartovom lestvicom participacije, kao i potrebnim mehanizmima da bi participacija uistinu bila ostvariva. *komunikacije uz primenu etičkog kodeksa* . *Facilitacija, komunikacija, mentorstvo, organizacija, digitalna pismenost, interkulturalno razumevanje, zastupanje, analiza, fleksibilnost, etičnost, umrežavanje, poznavanje politika, aktivno slušanje, liderstvo, rešavanje konflikata, upravljanje projektima, kritičko razmišljanje, empatija, prezentovanje.* *Kompetencije omladinog radnika/ce.*

Upitnikom za OR/OL pokriveno je i pitanje razvoja profesionalnih komeptencija u oblasti učešća mladih u formalnim mehanizmima, konkretno da li su prolazili neke obuke. 68% ispitanih OR/OL je prošao neku vrstu obuke ali i dalje smatraju da im je **potreba konkretna mentorska podška i specifično unapređenje kompetencija** kako bi njihova podrška ka mladima bila efikasnija.

Grafikon 15:

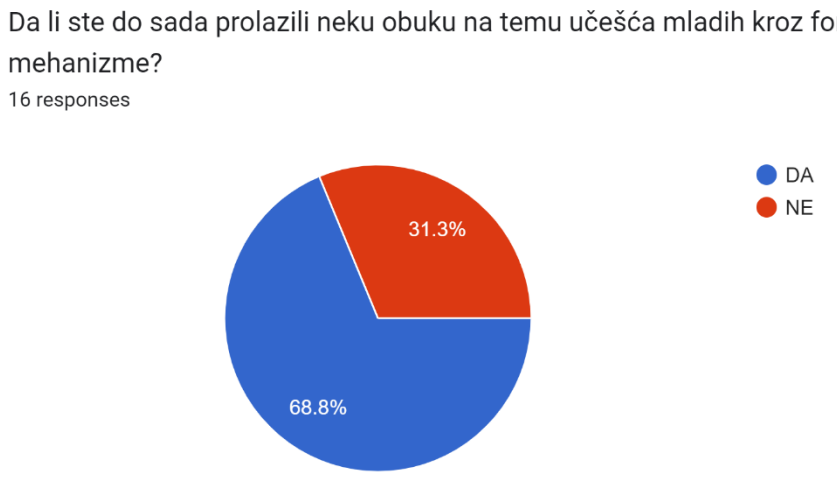

Izvod iz upitnika za OR/OL
Ukoliko je Vaš odgovor potvrdan, molimo Vas da kratko objasnite koja vrsta obuke vam je bila najkorisnija, i zašto? Nisam učestvovala ni na jednoj obuci koja je ciljano imala ovu temu, ali je ova tema bila često deo obuke na temu javnog zagovaranja, liderstva, participarivnog odlučivanja. Ove obuke fokusiraju se na tehnike i metode kako da mladi budu uključeni u proces donošenja odluka. Razvijaju veštine vođenja, facilitacije i organizacije, koje su ključne za uključivanje mladih u formalne mehanizme.

Program koji je bio namenjen mladima u kom je osnovna tema bila učešće mladih, omladinsko novinarstvo i ljudska i građanska prava. Pored toga KOMS je sprovodio radionice za članove/ce Saveta za mlade koja nam je služila da učimo o ulozi saveta i mogućnostima koje ovaj mehanizam ima.

NAPOR MOOC e-learning- promovisati ga više

Najkorisnija mi je bila, doduše jako davno, od strane BG Centra za ljudska prava (Škola ljudskih prava za mlade).

Koja vrsta (ne)strukturisane podrške vam je potrebna u praksi (ekspertska, vršnjačka podrška, supervizija, mentorstvo i sl.) kako biste bili uspešniji u podršci mladima za učešće kroz formalne/ institucionalne mehanizme?

U ovom trenutku svaka vrsta podrške bi bila dobrodošla, ali vršnjačka podrška bi bila najznačajnija kako se ne bi osećali usamljeno u svojoj lokalnoj zajednici. Ohrabrujuće je znati da nismo sami.

Kombinacija ekspertske podrške i mentorstva.
Supervizija i mentorsto.

Mozda ovim redom ekspertska, mentorska, vršnjačka podrška, supervizija (sve vrste podrske su uvek dobrodosle)

Potreban je drugačiji društveno-politički kontekst u kom lokalne vlasti razumeju važnost aktivizma i participacije, jer ne vredi da učimo mlade da budu aktivni građani i građanke jer su takvi danas zbog toga konstantno targetirani od strane institucija.

Psihološka podrška, grupe samo podrške, stanje je alarmantno. Mladi aktivisti se hapse, or i ol, preti, zastrašuje....

Uvažavanje i priznavanje prakse i ekspertize.

Ekspertska podrška i mentorstvo

Nijedna - ne želim da podstičem mlade da učestvuju u formalnim / inst. mehanizmima, kroz koje će biti tokenizovani ili zloupotrebljeni.

Ekspertska i supervizija.

Mentorstvo nije loša ideja, ali smatram da je izgradnja ličnih kapaciteta i finansijska podrška najpotrebnija.

Takođe, i sa mladima je bilo važno proveriti da li su do sada prolazili neke obuke specifično vezane za ovu temu. Većina mladih, njih 70% **nisu do sada prolazili obuke** o učešću u formalnim/institucionalnim mehanizmima.

Grafikon 16:

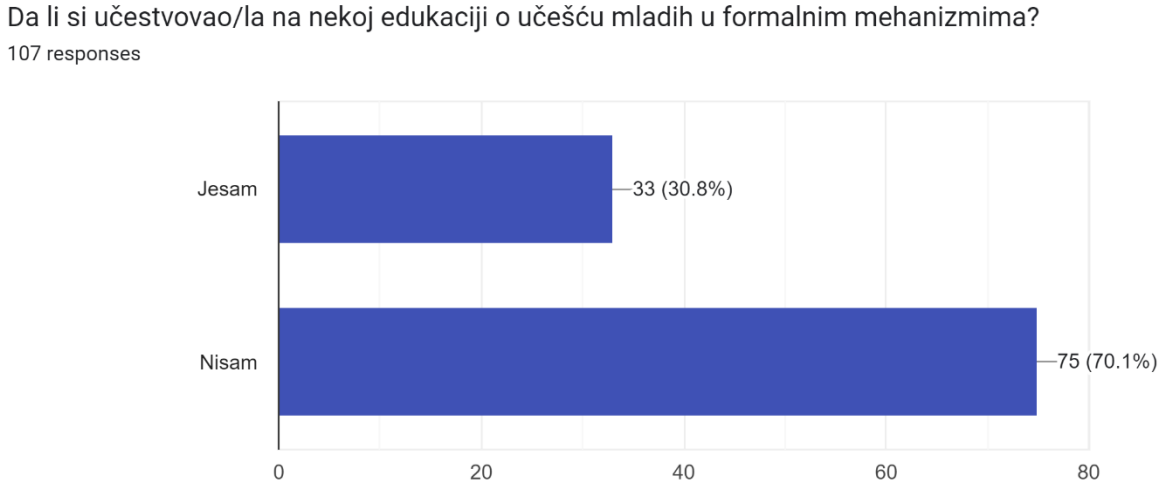

Izvod iz upitnika za mlade
Ako si prošao neku obuku navedi koja je to obuka i ko ju je vodio.   *Radionice u SEC-u na temu participacije mladih, kreiranja lokalnih dokumenata, pisanja projekata kao dela inicirnaja promena*   *Građanske inicijative, davnih dana*   *KOMS*   *Radionice SEC-a*   *Trening o volonterizmu, aktivizmu i učešću mladih na nacionalnom i evropskom nivou. Trening je organizovao Somborski edukativni centar*   *Upoznavanje sa UN YPS Agendom, organizovano od strane OEBS-a, RYCO-a i KOMS-a.*   *Mia Vukic Vitomirovic- mala skola omladinske politike*   *YouPart (Erasmus+, Peter Kaiser). Mladi ZAjednici (GiZ, Napor, Ministarstvo Sporta i Omladine, Milja Zdravković).*   *Udruženje Okular o organizaciji javnih akcija za javno zagovaranje*   *Obuke koje su vodili BOŠ, Trag Fondacija, NAPOR, KOMS,..obuke koje se tiču participacije mladih i javnog zagovaranja u zajednici*   *Par informativni sastanaka i radionica o LAPu za mlade*   *Bilo je odavno ne sećam se ko je vodio, ali su zajedno KZM i TOC radili edukaciju.*   *Liderstvo i veštine komunikacije*   *"Omladinski krug kreativaca" uz projekat "Uvod u festival ruralnog filma" trenutno aktivna zajednica, indirektno vezana za formalne mehanizme(filmom).*

EuYouth vodila ju je Evropska unija
Koja znanja i veštine prepoznaješ da su ti potrebne za aktivno učešće kroz formalne mehanizme?
Više edukacije o formalnim mehanizmima. *Još radionica i iskustva o tome kako da pokrenem inicijativu* *Iskazivanje spostvenog mišnjenja, takođe smatram da je bitno imati svoj stav* *Pre svega komunikativnost i samopouzdanje za iznošenje svog misljenja ali i razumevanje za tudja* *Više obuka i upoznavanja sa primerima dobre prakse učešća mladih u drugim zemljama* *Timski rad, kritičko razmišljanje, sposobnost rešavanja problema* *komunikacione i organizacione veštine, veštine pregovaranja i posredovanja.* *Odgovornost, upornost, informisanost, želja za napretkom* *Gde sve mogu da učestvujem* *Osnovna demokratska obrazovanost* *Pre svega komunikacione veštine, a potom i obrazovanje iz date oblasti (ne nužno formalno obrazovanje).* *Govorništvo, kolegijalnost, strpljenje i specijalizacija u određenoj oblasti koju bi zastupao/ predstavljao* *Razumevanje pravnih mehanizama.* *Dobra komunikacija, da ste otvoreni novim idejama i da mozete da uvazavate misljenja svakog koji ucestvuje.* *Inforisanost,sloboda govora,samopouzdanje i osnovna znanja oko teme za koju se interesujem* *Informisanost o pravima i moogućnostima mladih. Veštine rada u timu, javnog nastupa i analitike i kritičkog razmišljanja.* *Volja i ambicioznost, spremnost na sve vrste prepreka i potencijalnih poteškoća u pregovorima i dostizanju željenih ciljeva* *Dobra informisanost i realno razmišljanje* *Za aktivno učešće mladih u formalnim mehanizmima donošenja odluka, ključno je razviti veštine jasne komunikacije i pregovaranja, koje omogućavaju izražavanje ideja i postizanje konsenzusa. Takođe, neophodno je kritičko mišljenje i razumevanje procesa odlučivanja, što pomaže u donošenju informisanih odluka i razumevanju institucionalnih struktura. Uz to, veštine timskog rada i organizacije pomažu mladima da efikasno sarađuju i upravljaju projektima, osiguravajući tako njihov uspešan doprinos u formalnim okruženjima.* *Pre svega pouzdane informacije, kao i veštine javnog nastupa koje su potrebne za samopouzdano iznošenje mišljenja mladih.* *Poznavanje politika i mehanizama omladinske politike na lokalnom, nacionalnom i Evropskom nivou.* *Mislim da ih imam, al me niko ne zove. Nemoguće je da se učestvuje.* Znanje o pravima… samo treba da znamo da saslusamo svacije misljenje Samopouzdanje i sigurnost da ce mladi biti prepoznati i uvaženi Edukacija o pravima i mogućnostima Inovativnost, komunikativnost Komunikacijske, veštine kada je reč o direktnoj komunikaciji sa donosiocima odluka Bolja informisanost gde da se pronalaze informacije i prava mladih Komunikacija, spremnost, istrajnost, hrabrost, neodustajanje, politika… odgovornost, dobra komunikacija, samopouzdanje, sloboda govora Samopouzdanje, izlaganje svojih stavova

Komunikativnost, želja za grupnim radom i odlučnost.
Komunikacija i informisanost
Sposobnost samopouzdano, konkretno predstavljati svoje stavove
Vestine komunikacije, snalaženje u većoj grupi ljudi, traganje za sto vise informacija tj zainteresiranost
Bez straha javnog govira, samopouzdanje
Za aktivno učešće mislim da je bitno znati kako da izražavam svoje mišljenje jasno, da razumem osnovne procedure i pravila i da mogu lepo da sarađujemo sa drugima.
Informisanost,inicijativa,saradnja,komunikacija
Sloboda govora, samopouzdanje, razumevanje
Komunikacija, Razumevanje, Strpljenje, Inicijativa
kritičko razmišljanje, iskrenost, spremnost za usavršavanje i timski duh
Biti dobar govornik, jasno izneti svoje argumente, biti harizmatičan i nepokolebljiv.
Razumevanje političkih i institucionalnih procesa – Poznavanje načina na koji funkcionišu organi vlasti, institucije i formalne procedure donošenja odluka.Komunikacione veštine – Sposobnost jasnog i efektivnog izražavanja mišljenja, kao i veština argumentovanja i pregovaranja.Analitičko razmišljanje – Sposobnost da kritički analiziram situacije, identifikujem ključne probleme i predložim održiva rešenja.Znanje o relevantnim temama – Razumevanje tema i problema koji se tiču mladih, kao i poznavanje zakona i politika koje ih direktno ili indirektno utiču.Organizacione veštine – Sposobnost planiranja i organizovanja aktivnosti, sastanaka, ili kampanja u okviru formalnih mehanizama.Saradnja i timski rad – Sposobnost rada u timu sa drugim mladima i predstavnicima institucija, uz poštovanje različitih mišljenja i stavova.Upornost i motivacija – Sposobnost da se istraje u procesu donošenja odluka, čak i kada naiđem na prepreke
Znanje iz komunikacija, medija, politikologije, ekologije, opste obrazovanje i elementarno poznavanje drustvenih nauka poput filozofije, socijologije, knjizevnosti i svih ostalih.
Dobra debata, znanje o oblasti o kojoj se govori, motivacija da se išta promeni
Znanje o političkim protokolima, znanje ko su funkcioneri, ali i volja za promenama
Veća informisanost i bolje razumevanje o dešavanjima u državi i svetu
Veštine pregovaranja i kompromisa
Razumevanje sistema
Organizacione veštine
Razumevanje zakona
Dobra edukacija, prilagodljivost, borbenost, dobra osnova za izražavanje, preduzimljivost
Komunikacijske veštine, veštine timskog rada, analitičke veštine, organizacijske vrštine, istraživanje I pripreme, kritičko razmišljanje, empatija I socijalna svest

Javno govornistvo, prepoznavanje subjektivnog od objektivnog izvestavanja, kriticko razmisljanje
Logično razmišljanje, sposobnost uzimanja i svojih i tuđih potreba u obzir, bogat rečnik
Lingvistika, logika i znanje o socijalnoj politici
Za aktivno učešće kroz formalne mehanizme potrebna su sledeća znanja i veštine:
1. Razumevanje procesa donošenja odluka: Znanje o tome kako funkcionišu institucije i formalni mehanizmi donošenja odluka, uključujući zakonske okvire, procedure, i uloge različitih aktera.
2. Komunikacione veštine: Sposobnost jasnog izražavanja stavova, slušanja drugih, pregovaranja, i učešća u diskusijama na konstruktivan način.
3. Kritičko razmišljanje: Sposobnost da se analizira situacija, prepoznaju ključna pitanja, i donesu informisane odluke.

4. Znanje o pravima mladih: Razumevanje prava i mogućnosti koje mladi imaju u okviru formalnih mehanizama, kako bi mogli adekvatno zastupati svoje interese.
5. Veštine liderstva: Sposobnost vođenja grupa, motivisanja drugih mladih, i organizacije aktivnosti.
Govorničke sposobnosti, racionalizacija, problem-solving, dosetljivost, informisanost
Govorništvo, prezentovanje ideja, sposobnost za debatu, fleksibilnost
Za početak motivacija.

Jedan od najvažnijih oblika podrške učešću mladih jeste kroz aktivnosti omladinskog rada, gde OR/OL planski i dugoročno vode mlade kroz proces ličnog i socijalnog razvoja, razvoja kritičkog mišljenja i usvajanja vrednosnih stavova. Stoga su kroz ovo istraživanje mladi bili pitani kako ocenjuju (na skali od 1 do 5) dosadašnju **podršku OL/OR u osnaživanju mladih za učešće kroz formalne mehanizme.** Najveći broj mladih (37%) ocenjuje podršku srednjom ocenom 3, samo 19% mladih, aktivnih u organizacijama mladih, ocenjuje ovu vrstu podrške ocenom 5. Ova konstatacija se poklapa sa prethodnim zaključkom da je samo 30% mladih prošlo stručne obuke u ovoj oblasti a da većina tih obuka je vođena eksterno od drugih organizacija i trenera. Kako je mladima potrebna kontinuirana podrška korisno je da njihovi OL/OR budu osposobljeni za edukativni i mentorski rad na temi učešća u formalnim mehanizmima.

Grafikon 17:

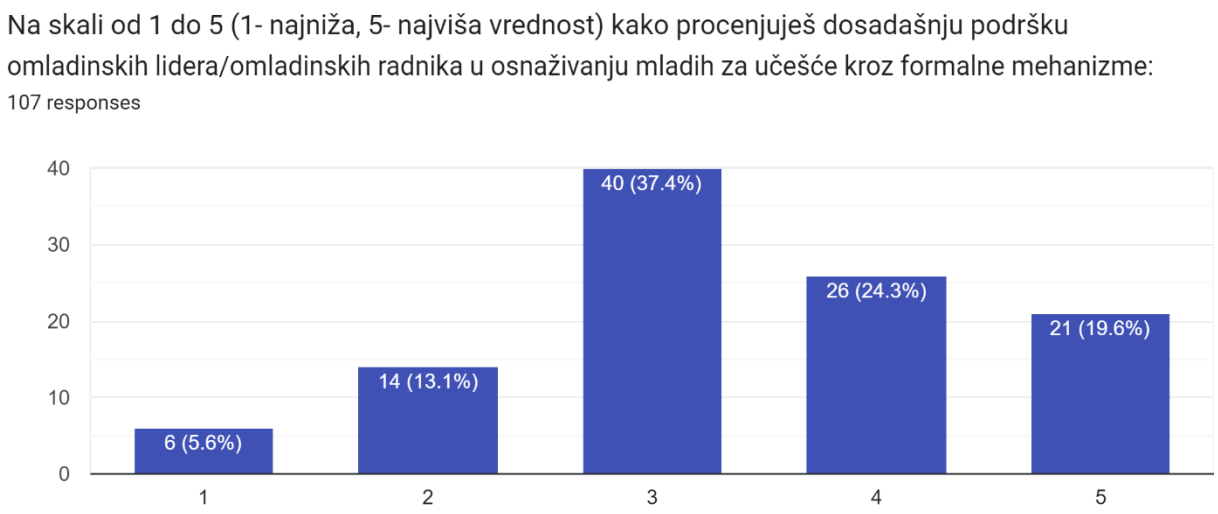

3.5. IZAZOVI UČEŠĆA MLADIH KROZ FORMALNE / INSTITUCIONALNE MEHANIZME

Na osnovu podataka dobijenih kroz empirijsko istraživanje (upitnike I focus grupne diskusije s mladima I OR/OL) identifikovani su ključni izazovi i aspekti za unapređenje učešća mladih kroz formalne mehanizme.

Analiza empirijskih podataka o **izazovima za učešće mladih kroz formalne mehanizme u lokalnim zajednicama / organizacijama iz perspektive OR/OL** ukazuje na sledeće ključne kategorije:

- **Politizacija i nedostatak kulture dijaloga**

Najčešće je teško ovu temu predstaviti donosiocima odluka, tako da u njoj vide benefit i da uistinu žele da čuju glas mladih. Ponekad, postoje i prepreke u komunikaciji između mladih i donosioca odluka,i to otežava izražavanje njihovih potreba i stavova.

U zajednicama često ne postoji kultura dijaloga, a kako je u Srbiji trenutno izražen problem dijaloga u društvu, na sve teme, i ova tema nažalost ima isti tretman.

Ono što otežava komunikaciju, jeste potpuna politizacija javne uprave, raskol između OCD i JLS, podele u medijima i sl.

Konsolidacija moći jedne partije. Svi članovi institucionalnih mehanizama za učešće mladih su članovi iste partije, te se političko uključivanje mladih podržava samo ako je partijsko.

Nedostatak političke volje i mržnja prema konstruktvinoj kritici

- **Neadekvatno informisanje i edukacija mladih**

Informacije o mehanizmima su šture i neretko nejasne mladima, do velikog broja mladih informacije i ne dopiru, tako da, ukoliko mladi nisu aktivisti/kinje lokalne organizacije mladih/za mlade nemaju mogućnost da dođu do njih.

Često se mladi suočavaju s nedostatkom informacija o dostupnim prilikama i procesima, što otežava njihovu angažovanost.

Još jedan izazov je nedostatak adekvatne obuke i podrške za mlade koji žele da učestvuju. Bez pravih veština i znanja, može im biti teško da efikasno koriste formalne mehanizme.

Nepoznavanje sopstvenih prava i mogućnosti za učešće u društvenom životu, politička apatija, nedostatak vršnjačke podrške/solidarnosti…

- **Nepoverenje u institucije i neadekvatno upravljanje**

Izazov da omladinski radnici/ce I mladi budu zloupotrebljeni od strane politicara ili da budu targetirani jer nisu deo sistema.

Tokenizaciju i zloupotrebu mladih, posebno pripadnika/ca marginalizovanih grupa.

Manipulisanje mladima u okviru postojeće lokalne organizacije kako ne bi učestvovali u radu mehanizama lokalne vladajuće strukture.

Nedostatak ljudskih resursa za rad sa mladima kao posledica nedostatka finansija ili malih i kratkih projekata.

*Nedostatak kontinuiteta u procesima u koje su uključeni, kao i j*asne structure, mehanizama, i transparentne prakse.

Generacijski jaz. Nekompetentni Uprava, Veće, ustanove.

- **Nedostatak prilika za učešće u formalnim mehanizmima**

U mnogim slučajevima, postoji i manjak prilika za stvarno uključivanje mladih u donošenje odluka, što može dovesti do osećaja isključenosti i apatije.

Takođe, kulturni i socijalni faktori igraju ulogu jer se ne priznaje uloga mladih u formalnim strukturama i postoje predrasude koje otežavaju njihov aktivni angažman. Naša JLS nema kancelariju za mlade, savet za mlade, ni razvijene učeničke parlamente.

- **Nepovoljan položaj OR I civilnog sektora**

Sistematizacije radnih mesta za OR.

Veliki odliv omladinskih radnika koji mogu biti podrška mladima jer se njihov posao nedovoljno vrednuje.

Mnoge organizacije koje rade sa mladima imaju ograničene resurse, što otežava organizaciju i implementaciju programa ili aktivnosti usmerenih na mlade.

Sa druge strane, **mladi ljudi** uključeni u istraživanje su se takođe izjašnjavali u vezi sa **izazovima za učešće mladih kroz formalne mehanizme u svojoj školi / fakultetu, lokalnoj zajednici iz perspektive mladih.**

Analiza empirijskih podataka ukazuje na sledeće kategorije izazova koje su mladi ljudi identifikovali:

- **Nezainteresovanost i neadekvatan odnos i podrška institucija (škola, fakultet, lokalna samouprava) prema mladima**

Kulturne i društvene prepreke, kao što su nedovoljna vrednost koju društvo pridaje mladima ili predrasude prema njihovim idejama, mogu dodatno otežati njihov angažman i uticaj u formalnim strukturama.

Nedostatak podrške od strane institucija – Institucije i lokalna vlast ponekad ne prepoznaju značaj učešća mladih ili ne pružaju dovoljnu podršku za njihovo uključivanje u proces donošenja odluka.

Nezainteresovanost lokalne samouprave, profesora,direktora itd.

Pa to što onima koji poseduju moć nije u interesu da saradjuju s mladima već da održe status quo i da bude što bolje njima a za mlade ih nije briga. Čast izuzecima.

Mladi se ne pitaju za mišljenje. Nedovoljna sloboda govora u odnosu na odrasle. Ne slušanje od strane starijih, loša komunikacija u grupi… Saradljivost, vestine komunikacije …

Neozbiljno shvatanje mladih, nedostatak poverenja da mladi samostalno realizuju inicijative, potreba mladih da pripadaju razlicitim slojevima kako bi uspeli, nerealni ciljevi, pritisak zajednice.

Nepotpuno shvatanje odraslih da su mladi svesni svog okruženja i da shvataju srž problema.

U okviru lokalne zajednice, veoma je bitno kome i na koji način pripadaš. A moraš da pripadaš određenoj grupi ljudi kako bi tvoj glas mogao da se čuje.

Obeshrabrivanje mladih od strane profesora i lokalnih vlasti na bilo kakvu vrstu aktivnog učešća u političkom životu, posebnu u procesima donošenja odluka.

Jednopartijski sistem na fakultetu, gde su članovi parlamenta i njihov plan preodređeni od strane vladajuće organizacije, koja nema interes studenata kao svoj glavni cilj. Obični studenti nemaju prava ni da biraju, ni da budu birani.

U školama problem predstavljaju direktori i nezainteresovani profesori, koji imaju običaj da odbiju, ili čak potpuno blokiraju projekte učenika i omladinskih organizacija, čak i ako se mladi slože da to žele.

U lokalnoj zajednici problem su lokalni zvaničnici i političari, koji gledaju samo svoje interese koji se ne poklapaju sa interesima mladih.

U lokalnoj zajednici postoji grupa omladiinskih radnika za koju stvarno nemam ni jednu losu stvar da kazem,ljudi koji su zaista posveceni da mladima pomognu,daju im savet, mada koliko god se oni trudili funkcioneri iznad njih ne zele ni sva njihova misljenja da uvaze gde i dolazi do problema.

Netolerancija profesora je jako prisutna, protiv toga ne možemo nažalost ništa, takođe i vršnjačka… dosta puta smo na parlamentu predložili radionice koje bi povećale toleranciju, ali svaki put je odbijeno, svuda je prisutna homofobija, rasizam, generalno mržnja, decu stariji uče da mrze i to je najveći izazov.

- **Ograničenost ili nedostatak prilika za učešće**

Ograničene prilike za učešće – U mojoj zajednici možda nema dovoljno struktura, kao što su savet mladih ili omladinski parlament, koje bi omogućile formalno učešće mladih u donošenju odluka.

Ograničen prostor za diskusiju – U okviru škole, fakulteta ili lokalne zajednice, možda nema dovoljno prostora za slobodnu diskusiju o pitanjima koja su važna za mlade, ili se takve diskusije ne uzimaju ozbiljno.

Generacijski jaz – Postoji percepcija da starije generacije ne shvataju ozbiljno mišljenja mladih, što može obeshrabriti njihovo angažovanje.

Zatvoren krug starijih osoba koje drže monopol nad odlučivanju o pojedinim bitnim pitanjima.

Nedostupnost javnih ustanova, sve je na papiru samo u praksi ne postoji.

Najveći problem jeste što tih prilika nema mnogo.

- **Neadekvatna informisanost / motivacija i znanje mladih / nedostatak mentorske podrške**

Izazovi za učešće mladih kroz formalne mehanizme u školi, fakultetu ili lokalnoj zajednici mogu uključivati nedostatak informacija o dostupnim prilikama za angažovanje, što ograničava njihovu mogućnost da se aktivno uključe. Pored toga, često se javlja nedostatak podrške i mentorstva, što može otežati mladima da razviju potrebne veštine i samopouzdanje za efektivno učešće.

Nedostatak informacija – Mladi često nisu dovoljno informisani o mogućnostima za učešće u formalnim mehanizmima, kao ni o tome kako ti mehanizmi funkcionišu. Predrasude .

Nedovoljna motivacija među mladima – Mnogi mladi nisu dovoljno motivisani da se uključe u formalne mehanizme zbog osećaja da njihov glas neće biti dovoljno uvažen ili da neće moći da ostvare stvarne promene. Nisko interesovanje vršnjaka.

Neadekvatne veštine i iskustvo – Mladi često nemaju potrebne veštine, kao što su komunikacija, pregovaranje i poznavanje formalnih procedura, što im otežava aktivno učešće.

Nepostojanje kontinuirane edukacije – Nedostatak kontinuirane edukacije i radionica koje bi mladima pomogle da razviju potrebne veštine i znanja za aktivno učešće kroz formalne mehanizme.

Nedovoljna upucenost mladih. Neinformisanost o pravima mladih, učešću mladih u donošenju važnih (ili bolje rečeno, ikakvih) odluka.

Mladi nemaju dovoljno informacija i misle da ne mogu da utiču na odluke.

Malo informisanja mladih modernim kanalima komunikacije, previše informacija koje asociraju na politiku i nisu od značaja za mlade.

Neinformisanost, nema dovoljno resursa kako bi mladi uopste dosli do potrebnih informacija za ucesce.

Nema informacija o tome gde sve možemo da učestvujemo.

Neznanje mladih o ovim mehanizmima, pravima mladih i omladinskom radu.

Nedovoljna informacija o tome šta sve postoji, koja su prava mladih, ne sprovođenje donešenih odluka.

Mladi su nezainteresovani, tesko se probiti do realizacije. Strah od odbijanja,jedna mlada ambiciozna osoba bice odbijena vise puta gde ce dignuti ruku od toga. Strah od javnog nastupa, manjak samopouzdanja.

Mladi često odustaju od svojih ciljeva kada vide da nešto ne mogu da ostvare i na osnovu toga se kasnije pojedinci ugledaju i prekidaju saradnju.

Nerazumevanje i ruganje od strane vršnjaka, loša i nedovoljna informisanost o načinu uključivanja.

Apatija samih mladih, nespremnost nadređenih da izdvoje savetodavne, materijalne i informativne resurse neophodnih za prvenstveno obuku mladih, a zatim i aktivno učešće.

Izvodi iz fokus grupe sa FG OR/OL

Prilike postoje, kao i mehanizmi, ali je pitanje motivacija mladih. Strah da neće biti uvaženi i prihvaćeni ih takođe sputava da se uključe. Mladi imaju strah od odgovornosti pogotovo ako nisu sigurni da će njihove ideje biti prihvaćene.

- **Neadekvatan rad i rezultati postojećih mehanizama (neprilagođenost, kvalitet, politizacija)**

Neprilagođenost samih mehanizama mladima. Birokratski izazovi unutar same institucije.

Nedostupnost svima. *Neinkluzivnost, neotvorenost kao i nepostojanje odnosa poverenja.*

Menalitet "zatvorenog kruga", odbijanje institucija da mlade shvate ozbiljno. Ideje i potrebe mladih se ne shvataju ozbiljno i ništa ne biva učinjeno povodom njih.

U slučaju đačkog parlamenta: postoji čisto pro forme, jako retko se održavaju sastanci sa svim članovima, mladi nisu uključeni u donošenju odluka.

Parlamenti su samo figure, postoje jer moraju da postoje, retko imaju značaj i uticaj na donošenje odluka.

Nedovoljna informisanost, nejasno komuniciranje o benefitima učešća, neiskomunicirane promene nastale učešćem u ovakvim mehanizmima.

Finansijski izazovi.

Takođe**,** oko 2% mladih **nije umelo da identifikuje nijedan izazov** na ovu temu.

Sve učesnike u istraživanju dalje smo pitali **na koji način ovi izazovi mogu da se prevaziđu, čija je to odgovonost, kao i koja je uloga omladinskog rada u ovom procesu?**

Analiza empirijskih rezultata ukazuje na to da **OR/OL kao i mladi ljudi uključeni u istraživanje ređe prepoznaju individualnu nego kolektivnu/ združenu odgovornost različitih relevantnih aktera** za aktuelno stanje u vezi sa učešćem mladih kroz formalne mehanizme. Ističe se i da je važan balans između lične odgvornosti pojedinaca i odgvoronosti institucija, te da je neophodno timsko sudelovanje i kolektivna želja za prevazilaženjem izazova.

Odgovornost je i mladih i funkcionera. Mladi moraju da iskažu želju za promenom, funkcioneri moraju da odobre te želje. Odgovornost je očigledno naša, ako želimo da menjamo svet moramo da radimo na tome. Međutim veća pomoć naših nadređenih i dolazak do realizacije da na kraju dana svet ostavljaju nama bih definitivno pomogla u ostvarivanju zajedničkog cilja, što je uključivanje omladine u donošenju krucijalnih odluka za njihovu budućnost. Rekla bih da je odgovornost obostrana.

Dakle, **prema mišljenju OR/OL i mladih ljudi uključenih u istraživanje odgovornost za prevazilaženje izazova je podeljena između različitih aktera uključujući** lokalne samouprave, omladinske organizacije, obrazovne institucije i lokalne zajednice u celini (uključujući mlade ljude i njihove roditelje). Takođe, **omladinski rad** ima ključnu ulogu u ovom procesu, jer može pružiti podršku, organizovati aktivnosti, i raditi na osnaživanju mladih da se uključe u formalne mehanizme. Podrška subjekata omladinske politike sa nacionalnog i internacionalnog nivoa posebno je prepoznata od strane OR/OL uključujući NAPOR, KOMS, nadležno ministarstvo, državu, međunarodnu zajednicu, medije, i donatore.

Nekoliko navedenih **primera** ilustruje većinske stavove OR/OL i mladih ljudi po ovom pitanju:

- ➔ Odgovornost NAPOR, KOMS ogleda se u potrebi da se u okviru ovih mreža angažuju iskusni i obrazovani ljudi koji mogu da pomognu i da jasno adresiraju izazove i kritički promišljaju položaj mladih jer smo svedoci da se projektno dosta toga radi, a gubi suština omladinskog rada (prema Bonfrenbrenerovoj teoriji razvoja, mi nemamo dovoljno kapaciteta jer mezosistem ne funkcioniše).
- ➔ Odgovornost je državnih institucija da otvore vrata mladima i tretiraju ih kao sebi ravnima, što bi rešilo sve ostale probleme.
- ➔ Izazovi u vezi sa učešćem mladih u donošenju odluka mogu se prevazići kroz edukaciju mladih, stvaranje više prilika za njihovo uključivanje, i promovisanjem njihovog učešća. Odgovornost za to snose institucije i organizacije, kao što su parlamenti i Saveti za mlade.
- ➔ Odgovornost je svih. Mladi treba da budu bolje informisani i razviju svoje veštine javnog zagovaranja i rešavanja problema. Oni sami treba da identifikuju svoje greške i probleme i rade na tome da ih isprave. Škole i direktori treba da budu obavezni da poštuju odluke mladih, profesorima treba mnogo veći stepen stručnosti i pedagoškog obrazovanja, kao i mnogo veća društvena svest da bi služili kao efektivni edukatori za mlade i da bi razumeli njihove potrebe. Odrasli građani, koji imaju aktivno i pasivno biračko pravo, moraju da se uključe u lokalnu zajednicu tako što će glasati za bolje kandidate na izborima, a ponekad i sami preuzeti inicijativu i kandidovati se sami.
- ➔ Mladi moraju da shvate da sve dolazi sa vremenom. Važno je biti uporan i srtpljiv. Odgovornost ne sme padati samo na lidera, kao što se najčešće događa. Ukoliko svi zajedno učestvujemo odgovornost pada na svakoga pojedinačno.
- ➔ Odgovornost vrsnjackih lidera i pre svega strpljenje lica zaduzenih za rad sa mladima.
- ➔ Odgovornost je naša - omladine koja se bori za naša prava i naš glas. Mladi bi trebalo da se vise angažuju i samim tim daju do znanja starijima da znaju svoja prava i mogućnosti.

Prevazilaženje izazova učešća mladih kroz formalne mehanizme zahteva zajednički napor različitih aktera. **Ključni načini za prevazilaženje identifikovanih izazova prepoznati od strane OR/OL i mladih ljudi** su veoma slični, i odnose se na sledeće:

- **Sistemska rešenja, unapređenje kapaciteta i odgovornosti lokalnih samouprava**

Neophodna su sistemska rešenja, a ne ad-hoc programi/akcije.

Stvaranje i jačanje formalnih mehanizama: Potrebno je kreirati ili ojačati postojeće strukture poput saveta mladih, omladinskih parlamenata, i omladinskih odbora unutar škola i fakulteta. Lokalne vlasti i obrazovne institucije treba da osiguraju da ovi mehanizmi imaju stvarni uticaj i da su dostupni svim mladima.

Podrška institucija: Institucije, uključujući lokalnu vlast i obrazovne ustanove, treba da pruže podršku mladima kroz mentorstvo, resurse, i logističku podršku. Takođe, one treba da prepoznaju značaj mladih kao aktivnih učesnika i stvore okruženje u kojem su njihovi glasovi cenjeni i uvaženi.

Veca vidljivost i otvorenost formalnih mehanizama.

Smatram da je odogovornost JLS-a zbog manjka kapaciteta i želje da učini procese više prijateljski okrenute ka mladima.

Komunikacija sa mladima i njihovo uključivanje u formalne mehanizme. Način komunikacije i pozivi za učešće moraju biti prilagođeniji mladima, kao i da se komunicira važnost da glas mladih zaista ima smisla.

Tako što će institucije odgovornije raditi svoj posao i povratiti poverenje među građanima.

Odgovornost je na institucijama lokalne samouprave koje nisu senzibilisane za uključivanje mladih. Potrebano je zaposliti obučen kadar u lokalnoj samoupravi koji će se baviti mladima.

Da se oforme ti mehanizmi ako ne postoje, a ako postoje onda da se bolje promovišu. Odgovornost je na državi i opštini.

FG OR/OL SK: Ne treba odustati od inovativnih načina, primer Finske koja je uključila mlade u planiranje grada i participativno budžetiranje. Ne treba odustajati, iako se često odluke neće usvojiti što demotiviše mlade.

FG OR/OL ZA: Birokratija je velika prepreka za uključivanje mladih u formalne mehanizme. Iako se zna kako je zakonom sve regulisano, organizacije civilnog društva često misle da stvari mogu da se urade i izvan formalnih odluka, iako to nije slučaj. Mlade treba da naučimo kako funkcioniše sistem, koje su granice i kako da se uključe od osnovne škole u demokratsek procese (od malih nogu).

Mladi žele da učestvuju ali im mehanizmi nisu prilagođeni – preozbiljno im izgledaju tradicionalni mehanizmi, pa se ne uključuju. Sastanci, papirologija i administracija nije nešto što je mladima blisko niti privlačno za uključivanje. Digitalni mehanizmi i platforme bi im više odgovarali. Mehanizam participativnog budžetiranja se spešno primenjuju na nivou škola jer mladi delegiraju teme I mogu da vide direktnu promenu relativno brzo. Znači treba modernizovati I digotalizovati mehanizme kako bi oni bili bliži I zanimljiviji mladima (tradicionalni mehanizmi nisu usaglašeni sa načinom komunikacije I realnošću mlade generacije).

- **Efikasnije upravljanje finansijama (EU fondovima)**

Usmeriti EU finansije na projekte i programe organizacija srednje veličine umesto na velike organizacije i one sa 10+ zaposlenih. Autentični omladinski sektor ne čine organizacije gde zaposleni sede u kancelarijama, već one koje su na terenu i nemaju masovne budžete tako da mogu da dobiju projekte koji bi osigurali održivost i dugoročnost rada sa mladima na kvalitetan način, kao i njihovo učešće kroz "formalne mehanizme".

- **Povećanje resursa i podrške organizacijama**

Organizacije koje se bave mladima treba da se angažuju na pribavljanju dodatnih sredstava i podrške, kako bi mogle efikasno organizovati programe i aktivnosti za mlade.

FG OR/OL KZM ZA: TOC joj je pomogao, KZM treba podršku civilnog sektora, kao što i mladima treba podrška omladinskih organizacija. JLS nekada ne znaju šta će sa budžetom, tako da je važno "nuditi se" u skladu sa strateškim dokumentima koje su JLS u obavezi da implementiraju.

- **Poboljšanje dostupnost informacija mladima**

Prvi korak je povećanje informisanosti i obrazovanja mladih o mogućnostima za angažovanje, što može biti postignuto kroz škole, fakultete i lokalne zajednice.

Ovo uključuje kreiranje i deljenje resursa koji jasno objašnjavaju mogućnosti učešća i procese. Upotreba društvenih mreža, organizovanje informativnih događaja i distribucija materijala mogu pomoći u podizanju svesti mladih ljudi.

Davanjem medijskog prostora mladima.

Intezivnijim informisanjem mladih putem škola, kao i upotrebom digitalnih alata u radu formalnih mehanizama.

Veća informisanost mladih je odgovornost samih mladih i obrazovnih ustanova.

Ovi izazovi bi mogli da se prevaziđu podsticanjem za učešće od strane profesora/stručnih saradnika na fakultetima, kao i afirmativnim predstavljanjem ovakvih aktivnosti.

Time sto bi mladi bili boje informisani i uvereni da se njihovi stavovi uvažavaju.

Tako što će se kreirati neki kanal komunikacije i informisanosti gde će mladi moći da se informišu, ali i kroz aktivan i posvećen rad lokalnog centra za mlade, koji ima tu ulogu, međutim ne obavlja je.

***Informisanje mladih** je ključno da bi se prevazišle predrasude i/ili iskustvo sa lokala da je učešće mladih uvek vezano za politiku, bilo da se radi o KZM ili drugim mehanizmima.*

Bilo bi dobro da se mladi informišu i na nižem nivou izvan tela o kojima ne znaju dovoljno ili u koje može da bude uključen manji broj njih. Mladima treba prostor za informisanje i angažovanje (npr kako da posade drvo) u svojoj zajednici i mimo svih mehanizama.

Zagovaranje *je ključna stvar (4 nas je bilo na NAPOR treningu za zagovaranje) jer mladi nisu dovoljno informisani, a kad im se ponude opcije oni su oduševljeni I uključuju se. Uglavnom ne znaju kako, i to je glavni razlog njihove pasivnosti. Zagovaranje za teme koje su njima bitne je neophodno (uključujući unapređenje rada lokalne KZM).*

- **Motivisanje i edukacija mladih, omladinskih radnika, i donosilaca odluka**

Iako nije bilo mnogo izazova, načini i mere koje bih ja preduzeo su jednostavno širenje svesti medju vršnjacima i zajedničko zalaganje. Odgovornost je i mladih i starijih, podjednako je delimo.

Važno je obezbediti adekvatnu podršku i mentorstvo, što bi trebalo da bude odgovornost obrazovnih institucija i organizacija koje rade sa mladima.

Obezbeđivanje treninga i razvoj veština može pomoći mladima da se bolje uključe u formalne procese i doprinesu donošenju odluka. Što više radionica na tu temu na kojima se ozbiljno radi na nekom konkretnom projektu kao praksa. Mnogo prakse i mogo ohrabrenja. Много праксе и много охрабривања.

Edukacija mladih i omladinskih radnika o njihovim pravima, ohrabrujući ih da prepoznaju i prijave nepravilnosti ili pritiske. Obuke o etici, političkoj neutralnosti i profesionalnom ponašanju mogu pomoći u izbegavanju političke zloupotrebe. Osigurati da su sve aktivnosti, odluke i procese jasno dokumentovani i dostupni. Ovo pomaže u sprečavanju zloupotreba i osigurava da su omladinski radnici i mladi zaštićeni.

Edukacija profesora i odbijanje shvatanja da su mladi samo zato što su mlađi nesposobni da prepoznaju svoje potrebe i potrebe svojih zajednica.

Pružanje podrške i edukacija odraslih.

Motivisanje mladih: Potrebno je razvijati programe i inicijative koji će motivisati mlade da se uključe, kroz nagrađivanje njihovog angažmana, promociju uspešnih primera, i omogućavanje prostora za kreativnost i inovacije.

Edukacija i trening: Organizacija redovnih treninga, radionica, i kurseva za razvoj ključnih veština kao što su pregovaranje, komunikacija i liderstvo može značajno doprineti boljoj pripremljenosti mladih za učešće u formalnim mehanizmima. Ovo bi mogla da bude odgovornost kako obrazovnih institucija, tako i organizacija civilnog društva.

- **Poboljšanje komunikacije između mladih i donosilaca odluka**

Potrebna je asertivna komunikacija. Samo bolja komunikacija mladih i odraslih.

Jasnijom komunikacijom, intezivnijom promocijom mehanizama, a odgovornost je na svim uključenim akterima.

Ovo može pomoći u boljem izražavanju potreba i stavova mladih, I može uključivati uspostavljanje otvorenih kanala za dijalog i izgradnju odnosa između mladih i lokalnih vlasti.

Prevazilaženje generacijskog jaza: Stvaranje prostora za intergeneracijski dijalog može pomoći u prevazilaženju predrasuda između starijih i mlađih generacija. Institucije i organizacije mogu da organizuju okrugle stolove i debate gde bi mladi i stariji zajedno diskutovali o pitanjima od zajedničkog interesa.

- **Kulturne i društvene norme treba razmatrati i adresirati**

Potrebno je raditi na promeni kulturnih i društvenih normi kako bi se valorizovao doprinos mladih, što je zadatak kako vlade, tako i civilnog društva. Kolektivni trud svih ovih aktera može značajno doprineti većem učešću mladih u formalnim procesima donošenja odluka.

Promocija pozitivnog stava prema učešću mladih i rad na smanjenju predrasuda može doprineti njihovom većem angažovanju.

У суштини мењање свести; Млади треба да схвате да треба бити објективан, принципијелан, и неискварен "вредностима" које се тренутно могу наћи на сваком ћошку.

- **Uloga omladinskog rada i omladinskih radnika/ca posebno je prepoznata od strane OR/OL**

Uloga omladinskog rada jeste upravo da predstavlja most između mladih i participacije, kako bi na adekvatniji način motivisala mlade i komunicirala važnost smislene participacije u mehanizmima omladinske politke. Uloga omladinskog radnika jeste da bude deo institucionalnih procesa i da institucije edukuje o važnosti participacije mladih prvenstveno.

Uloga omladinskog rada jeste da unapredi uslove za lični i društveni razvoj mladih u skladu s njihovim potrebama i potrebama društva i osnaži mlade i snadbe veštinama kako bi imali snage i mogućnosti da učestvuju na što višem nivou. OR/OL bi mogli da budu spona u tom dijalogu. Potrebno je osnaživati kolege, ne samo za temu participacije, već i za medijaciju između različitih struktura, kako bi kao krajnji ishod mogli da obezbedimo mehanizme participacije.

Uloga omladinskih radnika/ca je da kreiraju prostor za dijalog i otvaraju vrata mladima, a na institucijama i ljudima koji tamo rade je da profesionalno obavljaju svoj posao.

Omladinska radnica nam je pričala o zagovaranju. Verovstno zagovaranjem mogu da se prevaziđu izazovi.

Poznavanje zakonodavnog okvira i zaštita, obezbeđivanje odgovarajućih zakonodavnih mera koje štite mlade i omladinske radnike od političke zloupotrebe i pritisaka. Razvijanje bezbednog okruženja za rad i učešće, gde mladi mogu slobodno izražavati svoje stavove i učestvovati bez straha od političkih pritisaka.

FG OR/OL ZR: Uloga OR je ključna, naša motivisanost, i kako stvaramo prilike. Kakva nam je solidarnost, kultura komunikacije, kakav nam je zajednički rad I promišljanje, zašto ne uvažavamo različitost nego se

češće konfrontiramo. To sve jesu participativne prakse. Slušanje, uvažavanje, solidarnost. Kako mi sve to razvijamo kao zajednica OR? Minimum zajedničke osnove I aktivnosti/prakse moramo da nađemo, kako bismo se kao zajednica razvijali (boostovali). (*Većina je saglasna).*

- **Identifikovano je i nekoliko negativističkih stavova u vezi sa rešavanjem izazova za učešće mladih kroz formalne mehanizme**

U ovom trenutku, i u ovakvoj situaciji nisam siguran da li treba da se stupa u saradnju sa formalnim političkim akterima na institucionalnom nivou.

Ne mogu da se prevaziđu izazovi dok je aktuelna vlast na položaju moći. Jedini način da se prevaziđu je promena vlasti. Mlade treba podsticati da izlaze na glasanje, i treba ih obučavati za kritičko razmišljanje.

Vrlo je upitno ko se sve i sa kojim motivima bavi omladinskim radom ili uopšteno radi sa mladima. To što je neko u organizaciji civilnog društva / civilnom sektoru, sve češće ne znači nužno da i poštuje vrednosti OR i moralne vrednosti generalno... Odgovornost je na svima nama uključenim u rad civilnog sektora i rad sa mladima. Ne znam kako prevazići izazov. Tema je jako osetljiva i teško je "dokazati". Sa druge strane, veće organizacije i mreže često u nedostatku saradničkih organizacija u određenim opštinama i gradovima biraju ono što postoji i na taj način u određenim situacijama dodatno osnažuju osobe koje rade za lične interese, suprotno interesima mladih i vrednostima OR.

4. BIBLIOGRAFIJA

- Ustav Republike Srbije, *("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021)*
- Zakon o mladima Republike Srbije, 2011 *("Sl. glasnik RS", br. 50/2011 i 116/2022 - dr. zakon)*
- Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030. ("Službeni glasnik RS", broj 9 od 8. februara 2023.)
- Akcioni plan za period od 2023. do 2025. godine za sprovođenje Strategije za mlade u republici Srbiji za period od 2023. do 2030. godine
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (članovi 56, 95 i 98), *("Sl. glasnik RS", br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon, 6/2020, 129/2021 i 92/2023)*
- Učestvuj aktivno, 2017. Krovna organizacija mladih
- "Children's participation from tokenism to citizenship", 1992, Heart, A. Roger
- Lokalna omladinska politika u Republici Srbiji: Saveti za mlade jedinica lokalne samouprave, 2021, Krovna organizacija mladih Srbije i Grupa za analizu i kreiranje javnih politika
- Rečnik omladinske politike, Definisanje pojmova i subjekata omladinske politike u Republici Srbiji i njihovih uloga, 2017, Krovna organizacija mladih Srbije
- Alternativni izveštaj 2023 o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, 2023, Krovna organizacija mladih Srbije

- Izmenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, Strazburg 2003
- Partnership (2024), T-kit 15: Participatory youth policy, https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261149/PREMS+026323+GBR+2600+TKIT+15+9346-9+Web.pdf/74210326-7bac-becc-73f0-43455104af82?t=1697448098513